№ 151 ՇԱԲԱԹ, 9 ՅՈՒԼԻՍԻ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 10 ռուբ.
Կէս տարին . . . 6 ռուբ.
Ամսական . . . 1 ռուբ.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 12 ռուբ.
Կէս տարին . . . 7 ռուբ.

Բաժանորդագրութիւնը ընդունւում է իւրաքանչիւր ամսի սկզբից, և պիտի վերջանայ անպատճառ յետագայ որևէ ամսի վերջին։
Յուլիսի մէկից մինչև տարւայ վերջը արժէ 6 ռուբլի։
ԱՌԱՆՑ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐ. և ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹ. ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ
...սցէ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 40 ԿՈՊԷԿ (կարելի է և ...նամակներով) և հին հասցէն, առանց որի դիմումները կը մնան ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1916 ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՇԱԲԱԹ, 9 ՅՈՒԼԻՍԻ № 151

ԱՌԱՆՁԻՆ №-Ը ԱՄԵՆ ՏԵՂ 6 ԿՈՊԷԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ.—1-ին երեսի վրայ տողին (պետիտ) 15 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 20 կոպ., 4-րդ երես 10 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 15 կոպ.։

ԱՆԳԱՌԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

Խմբագրութիւնը բաց է 8—2 ժամը, գրասենեակը 9—2 ժ. ցերեկ. և 6—8 ժ. երեկ.։
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԽՄԲԱԳՐԻ ՄՕՏ ժ. 2-ից մինչև 3-ը։

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція газеты „Оризонъ", Сололакская ул., № 6, кв. 1, Телеф. № 15—57 կամ Tiflis (Russie, Caucase), Redaction „Horison".

ՕՐՒԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ռուսաց արևմտեան ճակատում փոփոխութիւններ չըկան։

Կովկասեան ճակատում ռուսները գրաւել են Քըղի քաղաքը, որը մի կարևոր հանգոյց է Երզնկայից դէպի Խարբերդ և Էրզրում տանող ճանապարհների վրայ։ Ջիւղլիկի շրջանում ռուսները, տապալելով թիւրքերին, առաջ են անցել։ Բաբերդից դէպի արևմուտք սիբիրեան կազակները առինմահար են արել շատ թիւրքերի և վերցրել մի քանի հարիւր գերիներ։ Մուշի ուղղութեամբ ռուսները թիւրքական մեծ ուժերի ճնշման տակ յետ են քաշւել Ռևանդուզից։

Պարսկաստանում ընդհարումներ են տեղի ունենում Սեննէի շրջանում և Քերմանշահից դէպի արևելք։

Ֆրանսիական ճակատում անգլիացիները Օվիլիերից դէպի հիւսիս առաջ են անցել 10,000 խարդ գծի վրայ, վերցնելով գերիներ և գնդացիրներ։ Լոնգւալի և Դելվիլ անտառի մօտ լարւած կռիւ է տեղի ունենում։ Սոմմի հարաւային կողմը ֆրանսիացիները գրաւել են գերմանական խրամատների մի մասը։ Վերդենի մօտ ուժեղ թնդանօթաձգութիւն է տեղի ունենում։

Իտալական ճակատում իտալացիներն առաջ են շարժւում։

—

Բարձրագոյն ուկազով յուլիսի 15-ին զէնքի են կանչւում Կայսրութեան բոլոր վայրերում 1) 1916—1901 թւականների II կարգի և 2) 1916—1893 թւականների I կարգի օպոլչենիայի ռատնիկները։

Բարձրագոյն հրամանով Կայսրութեան օտարացեղ այր բնակչութիւնը աշխատանքների է կանչւում գործող բանակի շրջանում ամրութիւններ և ճանապարհներ շինելու համար։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԸ ԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔՈՎ
յայտարարում է բարեկամներին ու ծանօթներին, որ վաղը, կիրակի, յուլիսի 10-ին, իր վաղաժամ հանգուցեալ որդու՝
Մոսկւայի Ալէքսէյեան Զինւորական Դպրոցի աւագ իւնկեր
ԼԵՒՈՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ
մահւան տարելիցին՝ Վերայի հայոց գերեզմանատան եկեղեցում մատուցանելու է պատարագ։ Սկիզբն է առաւօտեան ժամը 10-ին։ 1—1

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Տիփլիսի Քաղաքային Վարչութեան կողմից
յայտարարւում է, որ պ. Նահանգապետի կողմից թ. յուլիսի 6-ին հաստատւած զանազան մթերքների № 30 տաքսայի մէջ արւած են հետևեալ փոփոխութիւնները.
...գութը՝ տեղ հասցնելով 72 կ., հում նաւթը՝ տեղ հասցնելով 72 կոպ., լիմոնի հատը 20 կ.։ 1—1

Էլեկտրո- „Լ Ի Ր Ա" Թատրոն
Յուլիսի 8-ից ցուցադրւում է Պետրոգրադում մեծ աղմուկ հանած և Կինո-Արտաում իրար վրայ 31 օր անընդհատ գնացած նկար
ՇՏԱՊԵՑԷՔ ՏԵՍՆԵԼ ՇՏԱՊԵՑԷՔ ՏԵՍՆԵԼ
ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԵԾ
ԵՒ
ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ
Վերցրած է պատերազմական վերջին դէպքերից, պարունակում է 57 ա... Նկարի հետ զուգընթաց կը ...առանձին էպիզոդներ ներկայ պատերազմից, ...լինին ձայնէ էֆեկտներ։ Մանրամասնութիւնները ծրագրներում։
933 0—1

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՐ ՑԻՐԿԸ
ԵՂԲ. ԵՖԻՄՈՎՆԵՐԻ
Միքայէլեան պրոսպ., Մուշտայիդի մօտ, սեփակ. ամառային շէնք։
Շէնքը ծածկւած է տրապաւեյմանեան անթափանց բրեզենտով։
...օր, Շաբաթ յուլիսի 9-ին, մեծ գալապրոյային ներկայացում, բաղկացած 3 մեծ մասից. մասնակցում են «4 սատանաներ» իրենց թռիչքով։ ...օր առաջին դատարկ յայտնի կովկասեան հսկայ, մեր պարծանք, յայտնի բոզատը ԿԱՉԲԵԿ-ՍԱՐԻ, հրմբշամարտն հետևեալ զոյգերը. ...Կազբէկ-Սար—Ա. Զ., 2 զ. Ի. Զաիկին—Ա. Բոգդուբով, 3 զ. Վ. Ցէյգիփ—...պրուտամէ, 4 զ. Զագարոյկո—Ոյրս։ Մենամարտը կը ղեկավարէ պ. Կեյցեր
...Դ.— Շուտով կը ժամանեն հինգ կլիկներ։ 938 1—1

ԲԺԻՇԿ
Մ. Բ. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆ
Բեռլինի համալսարանի կլինիկ. պրոֆեսոր W. His-ի նախկին ասիստենտը ընդունում է ներքին և կանանց հիւանդներին առ. 12[1]—2 ժ., երեկ. 6—7 ժ. բացի կիրակի օրերից։ Հասցէն. Արտ-Արզակի հրապար. № 5, հեռ. №14—66։ 1021 50—11

ԲԺԻՇԿ
Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւն, առանձնապէս կրծքի, թոքերի և սրտի հիւանդութիւններ։
Ընդունելութիւնը ամենայն օր, բացի կիրակի օրերից, երեկ. 5—7 ժ.։
Սերգիևսկ. փ., № 1, հեռախօս 16—69, 858 25—13

ԲԵՌԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ.
ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը, առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի, բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ. Թոքերի, սրտի և ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորած ՇԱՆՔԱՑԻՆ ՌԵՆՏԳԵՆԻ ճառագայթներով։ Ամեն օր 9—1 ժ. բացի կիրակի օրերից։
Բեհբուտովսկայա № 23, հեռ. 7—92։
744 25—7

Տեղափոխւեցաւ տրտասաճմանից
ԲԺԻՇԿ
Ա. ՇԱՀԲԱԶԵԱՆԸ
Նախկին ասսիստենտ Բեռլինի համալսարանի կլինիկաների,
մասնագէտ կանանց հիւանդութիւնների, մանկաբարձութեան, կանանց միզասեռական օրգանների և նրանց վեներական հիւանդութիւնների, ընդունում է ամենայն օր, երեկ. ժամը 5 մինչև 7։ Հասցէ. Верійскій спускъ, № 1, домъ Меликъ-Азарьяна, кв. 19.
524 հեռ. 1—96։ 50—5

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ
ԵՒ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ԿԵՕՆՋԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ
Պլոմբ. ոսկուց, արծաթից, ֆարֆորից. ատամի հեռ. առանց ցաւի։ Արհեստ. ատամներ ոսկուց (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործւած մեթոդով։
Ընդուն. 10—2-ը ցեր., 4—7 երեկ.։
Լերմոնտովսկայա փող. № 1, մուտքը զերէաւլկից։ 936 100—81

ԲԺԻՇԿ
Բ. Գ. ՆԱՐԻՄԱՆՈՎ
Վեներական, կաշի, սիֆիլիս և ճռաճց հեռուամեններ, Բուժւում «606» և «914» պրեպարատներով։ Հիւանդների ընդունելութիւնը ամեն օր, երեկ. ժ. 6-ից մինչև 8-ը։ Միքայէլեան փող., № 83։ Հեռախօս 16-17։ 1020 100—13

ՏՊԱՐԱՆ
„ՄԱՄՈՒԼ"
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է
ՏՊԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ
ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ
Օտար լեզուներից պատւէրներ կատարւում են կանխաւճար առանց յետաձգելու։
Тифлисъ, Типографія „Мамулъ", Лорисъ-Меликовская, 22.

ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼԻ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

—

«Հորիզոնի» վերջին համարներից մէկում կարդում ենք Շուշու թեմական և ռէալական դպրոցների մի խումբ աշակերտների կողմից յայտնած բողոքը, որով նրանք իրենց արդար դժգոհութիւններն են յայտնում նրանց (թեմի նախկին ժամանակաւոր կառավարիչ Զաւէն վարդապետին, դպրոցի հոգաբարձական և մանաւանդ ուսուցչական կազմերին), որոնք անհանդուրժելի անտարբեր վերաբերմունք են ցոյց տւել դէպի մի խումբ աշակերտների ցանկութիւնը՝ ամառւայ դպրոցական արձակուրդներին խմբերով ցրւել գաւառները և օգնել տնտեսական տագնապի մէջ օրեցօր հիւծւող, քայքայւող հայ շինականի դաշտային աշխատանքներին։

Այժմ, երբ մամուլը շարունակ գոռում է, որ գաւառին պիտի օգնել կենդանի գործով և ակտիւ միջոցներով, երբ երկու տարի շարունակ հընարաւորութիւն ունեցող անձանց ականջներին թմբուկ են զարնում, որ բաւական է իներտ վերաբերմունք ցոյց տալ, և յորդորում՝ մոռանալ անձնական հանգստութիւնը, անհատական շահերը և խմբերով գնալ գաւառը, կազմակերպել աշխատանքը, լրացնել պակասող ոյժերի կարիքը գոնէ բաւարար չափով, և երբ այդ քար անտարբերութեան մէջ մի քանի անկիւնից լսւում են բարեացակամ ցանկութիւններ այդ ուղղութեամբ աշխատելու, մենք միանգամայն դատապարտելի կերպով անկարող ենք հանդիստանում օգտւելու այդպիսի ուժերից։

Դաւառացու նեղ օրին հասնելու համար, գաւառական ուսուցիչներին յորդոր են կարդում ամառը մնալու գիւղերում, նոյն նպատակով ուսանողներին առաջարկւում է երեք ամսւայ հանգստութեան զոհում և մասնակցութիւն դաշտային աշխատանքների օգնութեան գործում... բայց, երբ գալիս է գործի բողէն, երբ գտնւում են անհատներ, խմբեր, որոնք պատրաստ են իրենց ազատ ուժը այդ գեղցիկ նպատակին նւիրել,—մենք մոռանում ենք մեր վայնասունը, մի օր առաջ արւած գաղափարախօսութիւնը, վերջապէս մեր յորդորներն ու առաջարկութիւնները։

Մոռանում և լռում են մեր բոլոր բարեգործական, ազգաթականական ընկերութիւններն ու մարմինները, որոնց պարտականութիւնների մէջ է մտնում և այդ։

Այդպէս ենք եղել միշտ և այդպէս էլ կանք. դա հայերիս բացասական կողմերից մէկն է։ Մենք սովոր ենք միայն կոկորդիլոսեան արցունքներ թափել և մնալ, քաղաքավարութեան կուլտուրական ազգ դառնալ միայն խօսքերով—թղթի վրայ։

Շուշում ուսուցչական խումբն է քաղաքավարի ձևով հրաժարւում այդ աշակերտական ոյժն օգտագործելուց, և չի գտնւում մի ուսուցիչ, որը, երկու-երեք ամսով մոռանալով իր անձնական գործերը, վերցնի նրանց, կազմակերպէ, տանէ գիւղերը և իր հըսկողութեամբ դեկավարէ օգնութեան գործը. չի գտնւում մէկը, որ կազմակերպէ ու ծախսերը հոգայ։

Մի ուրիշ տեղ էլ արհամարհւում, անուշադրութեան է մատնւում 15 հոգուց բաղկացած աշակերտների մի խումբ, որը ցանկութիւն է յայտնում ամառւայ արձակուրդներին անցնել Տաճկահայաստան՝ օգնելու վերաշինութեան գործին, մանաւանդ որ այնտեղ, ինչպէս գրում, ասում, յայտարարում ու հրապարակով բղաւում են, կարիք է զգացւում ինտելիգենտ ոյժերի։ Խեղճերը դիմում են գործող ընկերութիւններին և ազգաթականական կոմիտէին, բայց կամ մերժւում և կամ անպատասխան են թողնւում։ Եւ ըստիպւած են լինում Շուշու աշակերտների նման հրապարակով բողոքել, յայտնելով իրենց դժգոհութիւնը։

Այո, ցաւալի իրականութիւն է։

Ի՞նչ են մտածում մեր բարեգործական և ազգաթականական ընկերութիւններն ու մարմինները...

Ի՞նչու նրանք չեն օգտւում այդ ոյժերից, կազմակերպում, ծախսերը հոգում և որոշ հրահանգներով ուղարկում գործի վայրերը...

Մենք չգիտենք. հետաքրքիր է իմանալ։

Իրաւունք ունի հայ հասարակութիւնը պատասխանատւութեան ենթարկել յիշեալներին, ինչպէս պ. Ռ. Ցովհաննիսեանն է «Արև»-ում հարց բարձրացնում...

Կարծում ենք, որ այո...

Մ.—Ս. Թաճատու

Բաքու

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ՎԻՃԱԿԸ

IV

Պատերազմի սկզբից անցել է արդէն երկու տարի, բայց, որքան էլ տևէ, ամեն մի անաչառ ուսումնասիրողի համար չի կարող պարզ չլինել այն, որ պատերազմ առաջացնող բուրժուական տնտեսութեան արմատական հակասութիւններից և ոչ մէկը չի վերացել, մարդկութեան առաջ կանգնած սոցիալական հիմնական խնդիրներից և ոչ մէկը պատերազմը լուծել չի կարող...

Զանազան թէօրետիկներ—ոչ միայն բուրժուական, այլ և սոցիալական բանակից—իրենց զարմանքն են յայտնում այն առաձգականութեան, այն յարմարւելու և ինքնապահպանութեան ոյժերի վերաբերմամբ, որ երևան հանեց կապիտալիստական աշխարհը, ենթարկւելով այսպիսի հսկայական ցնցումներին։ Այստեղից պարզ են բուրժուական աշխարհի եզրակացութիւնները։ Ի նկատի ունենալով, որ կապիտալիստական սիստեմը ոչ մի տեղ տապալման չենթարկւեց, որ պատերազմող երկրները աւելի և աւելի բուռն կերպով շարունակում են կռիւը, որ բոլոր երկրներում պատերազմի առաջին շաբաթներում նկատւող ֆինանսական և տնտեսական աճ ու սարսափը չքացել է և որ արտադրողութիւնն ու փոխանակումը այսպէս կամ այնպէս յարմարւել են պատերազմական պայմաններին, այն եզրակացութիւնը կարելի է հանել, որ բոլոր վատ բաները յետոյ են գալու և որ կապիտալիստական տնտեսութիւնը պատերազմը դադարելուց, ինչպէս և նըրա սովորական պարբերական համաշխարհային արդիւնաբերական ճըգնաժամից յետոյ, ՚արագ կերպով կը ծաղկի էլ աւելի ճոխ։ Բայց իրօք այդ այդպէս է։

Երկու խնդիր վերին աստիճանի խոշոր հետաքրքրութիւն է ներկայացնում և այդ ոչ միայն տեսական, այլ և գործնական տեսակէտից։ Կապիտալիստական տնտեսութիւնը, չնայած իր բոլոր բարդութիւններին և վարկային ու դրամական մեխանիզմի զգայնութեանը, ոչ միայն չքայքայւեց, չքնասւեց, այլ և յարմարւեց այն աստիճան, որ ըստ երևոյթին դեռ երկար կարող է դիմանալ ազգերի կռւին։ Երկրորդ խնդիրը էականապէս արդէն առաջինի մէջն է մտնում։ Որտեղից են ձեռք բերւում այսքան երկարատև հսկայական պատերազմը շարունակելու համար նիւթական աղբիւրները։

«Պուցէ հետաքրքիր է,—ասում էր Բեռնման-Հոլւէգն իր ճառի մէջ,—համեմատել ներկայ պայմաններն այն առաջարկների հետ, որոնք արւել են մինչև պատերազմ նրա տնտեսական գործողութիւնների վերաբերմամբ։ Զեր սոցիալ-դեմոկրատական երկարամեայ պարագլուխ Աւգուստ Բեբելը խօսել է այդ մասին մանրամասնօրէն Ռեյխստագում։ Նա այն ժամանակ ասել է, որ շուտով պատերազմ յայտարարելուց յետոյ տեղի կունենան հարիւր-հազարաւոր մանր արհեստաւորների և արտադրողների գոյութեան տապալումը, աշխատանքի դադար այն բոլոր գործարաններում, որոնք չեն աշխատում պատերազմի համար. նա նախատեսնում էր ընդհանուր գործադրկութիւն, սով։ Ոչ միայն Բեբելն էր նախատեսնում այդպիսի հետևանքներ, այլև շատերը մեզանից ենթադրում էին այդպիսի վտանգներ։ 16 ամսից յետոյ, այնուամենայնիւ, պարզ է, որ մենք չենք կարողանում գնահատել մեր սեփական տնտեսական ոյժերը»...

Սակայն Բեռնման-Հոլւէգի յիշողութիւնը կարճատև է, հակառակ դէպքում նա պէտք է մտաբերէր, որ Բեբելի արտայայտած վտանգները որոշ չափով արդարացան։

Ցայտնի է, որ պատերազմի հենց միմիայն մօտենալը ոչ միայն Գերմանիայում, այլ և ամբողջ աշխարհում դրամական և վարկային սիստեմների մէջ մեծ ճգնաժամ առաջացրեց։ Ամենուրեք, ուր կապիտալիզմը ցոյց էր տւել իր ազդեցութիւնը, մենք տեսնում էինք, թէ ինչպէս պատերազմի փոթորիկը մօտենալու հետ միասին սարսափ առաջացաւ բորսաներում. ընկնում էին արժէթղթերի գները, յետ էին պահանջւում բանկերում և խնայողական դրամարկղներում դրւած գումարները, դուրս էին բերւում գործածութիւնից մետաղէ դրամները, անհետանում էր ոչ միայն ոսկին, այլ և մանր հնչուն դրամը, յաւելւում աղնիւ մետաղների գները և այդ վարկի անդամալուծութեան և դրամական միջոցների մեծ կարիքի ժամանակ։ Դրամական ճգնաժամի հետ միաժամանակ ընթանում էր առևտրական ճգնաժամը, շնորհիւ այն մեծ հարւածի, որ կրեց ինչպէս միջազգային, նոյնպէս և իւրաքանչիւր երկրի ներսում կատարւող ապրանքային փոխանակումը փոխադրութեան և վարկի խանգարումից, քայքայումից։ Արդիւնաբերական ճգնաժամը ամենուրեք հետևում էր դրամական և առևտրական ճգնաժամին։

Մասնաւորապէս Գերմանիան պատերազմի առաջին ամիսներում առևտրա-արդիւնաբերական սոսկալի ճըգնաժամի մէջ էր։ Հազարաւոր ձեռնարկութիւններ դադարեցին հենց պատերազմի սկզբին։ Չնայած որ միլիոնաւոր բանւորներ բանակ մտան, այնուամենայնիւ գործազրկութիւնը սպառնալի չափերի հասաւ։

Աւստրո-Ունգարիայում դրութիւնը շատ աւելի վատ էր։ Սակայն առևտրա-արդիւնաբերական նոյնպիսի ճգնաժամ, գործարանների աշխատանքների նոյնպիսի ընդհատում, գործազուրկ մեծ թւով գործադուլներ երևան գալ տեղի ունեցաւ պատերազմի առաջին ամիսներում նաև Անգլիայում, թէպէտ համեմատաբար աւելի փոքր չափով, քան Գերմանիայում։

Ֆրանսիայի դրութիւնն աւելի ծանրացաւ նրանով, որ հենց սկզբից պատերազմի ասպարէզ դարձան նրա ինդուստրիայի և գիւղատնտեսութեան աչքի ընկնող շրջանները։ Պատերազմի առաջին ամիսներում մեծապէս տուժեց Ֆրանսիայի, ինչպէս արտաքին, նոյնպէս և ներքին առևտուրը։ Այս բոլորը ազդեց նաև բիւջէի վրայ։

Չէզոք պետութիւններն էլ դրամական, առևտրական և արդիւնաբերական ճգնաժամի են ենթակայ և որքան երկիրը աւելի է զարգացած կապիտալիստական տեսակէտից, այնքան աւելի զգալի են նրա ցնցումները։

Սակայն որքան էլ մեծ լինի պատերազմի պատճառած քայքայումը համաշխարհային տնտեսութեան մէջ, մի պատերազմի, որ միաժամանակ կուլտուրական երկիրների տնտեսական ուժերի մրցման արդիւնք է, որքան էլ մեծ լինին կապիտալիստական սիստեմի կրած կորուստները, այնուամենայնիւ կասկածից դուրս է այն փաստը,—և այդ երևում է հենց այժմ տարբեր երկիրների տնտեսական վիճակի տեսութեան մէջ պատերազմի սկզբից մօտ երկու տարի յետոյ—որ Գերմանիան կարողացաւ երևան հանել տնտեսական յարմարեցման ա... շնչացուցիչ ընդունակութիւն։ Այս ...ւիթ տւեց նաև դպւած «Vorwärts»-ին գրելու 1915 թ. օգոստոսի

10-ին «Տնտեսութեան պատերազմական տարին» յօդուածը, ուր ի միջի այլոց ասուած է.

«Եւ տես մենք տեսնում ենք, որ պատերազմի առաջին տարում գերմանական տնտեսութիւնը դիմադրեց պատերազմական ցնցումին աւելի լաւ, քան միւս պատերազմող պետութիւնների տնտեսական կազմակերպութիւնները։ Նուստափայթ(?), անխուսափելի տնտեսական քայքայման վտանգը, որ ամենուրեք առաջ էր գալիս պատերազմի սկզբներին, վերացուած էր»... Այդ նոյնն է, ինչ որ մենք լսեցինք Բեհման-Հոլւէգից ռայխստագում նրա արտասանած ճառում։

Այժմ հարց է ծագում, թէ ուր են բուրժուազիական տնտեսութեան կենսական էներգիայի աղբիւրները։ Ո՞ր ֆակտորները կոչնեն նրան յաջող կերպով կրելու այդպիսի անհաւատալի, արտասովոր ցնցումներ։ Սակայն այդ մասին մի ուրիշ անգամ։

Գ. Ղ.

„Հորիզոնի" թղթակիցներից

Համբուրան, 23 յունիսի

Այսօր տեղս հասաւ թիւրքական գերութիւնից ազատուած բաշկալեցի 16 տարեկան Գուրգէն Յակոբեան Կազազեանց իր փոքր եղբայր Ասլանի հետ։ Նրա ասելով, Շամդինանի գերւումից յետոյ մինչեւ այժմ կորացել են Նեհրիի գերութիւնից ազատուել 150—160 հայեր, որոնց մեծ մասը կանայք և երեխաներ են։ Ազատուած տղամարդիկ համարեա չկան. 20 տարեկանից վեր 1—2՝ հոգի են, 20 տարեկանից վար՝ 20 ից մինչեւ 13 տարեկան 3—4 հոգի են, մնացածը երեխաներ են, կանայք ու աղջիկներ։

Իրազեկ

Տրապիզոնի հայոց գոյքերու վիճակը

Երբ Տրապիզոնը ռուս բանակի կողմէ գրաւեցաւ, հինգ վեց օր վերջ Բաթումէն Հայրենակցական Միութեան կողմէ 6 հոգիէ բաղկացած Տրապիզոնցի մի խմբակ հասաւ որբերուն և փախստականներուն օգնելու պաշտօնով։ Երկու օր վերջ Բաթումէն դարձաւ երեք հոգի եւ եկան Բաքւ-գործականի կողմէ։ Այս երկու խմբակը միանալով մի կերպ նպաստի գործը տարին կաղն ի կաղ և կը շարունակեն հաւաքուած որբերը մաս մաս Բաթում ուղարկել։

Որովհետև օգնութեան համար փութացող անձերը ձրի ծառայութիւն ստանձնած էին, երկու շաբաթ վերջ սկսան մէկիկ մէկիկ մեկնիլ, առարկելով, որ իրենք արդէն այնչափ ժամանակամիջոցի համար եկած են, իրենց անձնական գործերը երեսի վրայ են և այլն։

Աւելի բարեխիղճ գտնուեցան երկու-երեք անձ, որոնք յամառաբար գործը տարին, մինչեւ որ Բաթումի քահանայ հայր Մելետը գար տեղս և իր խոստման համաձայն՝ մի քանի կարող անձեր բերէր հետը։

Հայր Մելետը երկու հոգի հետը առնելով, հասաւ Տրապիզոն և շուրջը ունենալով 5—6 հոգի, գործը գլուխ հանելու աշխատից։ Հարկաւ անկարելի է 20.000 հայ բնակչութիւն ունեցող կործանուած քաղաքի մը բեկորները վեց հոգիով պաշտպանել։

Տրապիզոնն ունի ազգ. կալուածներ, տուներ, խանութներ, վանքապատկան արտեր ընդարձակ տարածութեամբ. այս գործերէն զատ, կան անհատական անհագին գործեր, շարժուն և անշարժ կալուածներ, որոնց տէրերը տո այժմ անյայտ են։ Արդեօք կարելի՞ է 6 կամ նոյնիսկ 16 հոգիով այս գործերը կանոնաւորապէս կարգադրել, ճշտել իւրաքանչիւր տանուտէրոջ անունը, վարձու տալ, ճշտել գիւղացիներու անհրը(?) և հողերու սահմանները ու մանաւանդ քաղաքի խանութներու մէջ գտնուած ապրանքները ցուցակագրել իւրաքանչիւր տիրոջը անուամբ և ծախել այն ապրանքները, որ փճանալու վրայ են և այլն։

Նկատի ունենալու է, որ գիւղացիներէն չի կարելի օգտուիլ մանաւանդ ռուս լեզուն գիտնալու շատ կարիքը կայ այս գործերուն շուրջ աշխատողներուն համար. դժբախտաբար գտնուած մի քանի հատ փախստականներն ալ չեն գիտեր ռուսերէն, ուստի պէտք է դարձեալ մարդիկ ղրկուին Տրապիզոն, որ գործը առաջ տանի. այս կարեւոր կէտը ազգ. մարմիններու ուշադրութեան կը հրաւիրեմ։

Տրապիզոնի հրամանատար գեներալ Լիախովը քաղաքը գրաւելուց յետոյ, քաղաքային վարչութեան կից հայկական յանձնաժողով մը հաստատեց ութ հոգիէ բաղկացած. 3 հայէ, 3 յոյնէ, 1 պարսիկէ և 1 թիւրքէ։ Հայ անդամներն են Տիգրան Եսայեան, Լեւոն Ռաֆայէլեան և տողերիս գրողը։

Առանձին պաշտօնագրով մը իրաւունք տուած էր մեզ իբր լիազոր մարմին պաշտպանել հայերու իրաւունքները։ Պաշտօնագրին մէջ մի յօդուած ունեցուած էր թէ՝ հրապարակի պարտքերը վճարելուց յետոյ միայն իրաւունք կայ տիրանալու հայկ. ապրանքներին։ Այս մասին դիմումներ եղան մեր կողմէն, թէ միայն քաղաքին մէջ չէ որ վճարելիք պարտքեր կան, այլ Եւրոպայի հրապարակին ալ. միեւնոյն ատեն որչափ որ այժմ տէրերը, թէթեւ փճացած վիճակի մէջ են, սակայն հայերը պարտքերունուն շատ աւելի առնելիքներ ալ ունեն։

Այս պարտքի խնդիրը տեղւոյն յոյներու թելադրութեամբ էր որ մէջտեղ ելաւ. բոլոր յոյները հայերու վրայ ունեցած առնելիքնին կը պահանջեն. սակայն մինչեւ ցարդ դեռ մէկը չի պատահեցաւ, որ «ես այս ինչ հայուն պարտք ունիմ» ըսէր։ Յոյներու վերաբերումը դէպի հայերը իսկապէս ցաւալի է։

Մեր դիմումին վրայ, պարտքի պահանջի խնդիրը կառավարութիւնը պատերազմը լրանալուն յետոյ կարգադրել յետաձգեց, պայմանաւ որ շարժուն ապրանքներու կարգադրութեան գործը ոստիկանապետի գիտութեամբ լինի և ծախսելիք ապրանքներու փոխարէնը դարձեալ իր գիտութեամբ իւրաքանչիւր խանութի տիրոջ անուամբ պանքան դրուի ցնոր կարգադրութիւն։

Այն անձերը, որոնց խանութներուն մէջ ապրանք մնացած է, հետեւեալներն են իրենց ապրանքների արժէքներով.

		Ռուբ.
Մախոխեան	(կոմիսիոն.)	80,000
Արսլանեան և ընկ.	»	150,000
Միքայէլ Կորկոտեան	»	20,000
Արսէն Մինասեան	»	10,000
Սահփան Սառաճեան	»	7,000
Արմենակ Թոխմախեան	»	4,000
Մինհրան Բէյլերեան	»	4,000
Արտաշէս Բօշեան	»	5,000
Ցովհաննէս Խաչատրեան	»	8,000
Ցովհաննէս Թաշմաջեան	(Թֆ.)	5,000
Թօգաթցի Զէտէկեան	(հագմէն)	8,000
Մոպլ		
Վահան Ժամկոչեան	(սափրիչ)	1,500
Վարդան Արզումեան	»	1,500
Սահ. Մութաֆեան	(խրտուատ)	40,000
Բաբիկ Դումանեան	(հագմէն)	600
Մինհրան Թախտաճեան	(ժմգրծ.)	1,000
Կազազեան	(թուտֆի.)	8,000
Վահան Կիւրեղ Եազճեան	(Թֆ.)	3,000
Տիգրան Ջրագեան	(գեղագրծ.)	3,000

Կան նաև 1—2 պղնձագործներու և 4—5 ոսկերիչներու, 7-8 մանուֆ. և ծխախոտի պահեստներ և այլն, որոնց տէրերուն անունը չեմ յիշեր։

Փափագելի էր, որ յիշեալներու մօտ ազգականներ բարեհաճին երթալ Տրապիզոն և այնտեղի Հայկ. կոմիտէի օժանդակութեամբ տիրանան գոնէ մնացած ապրանքներուն, որով մի կերպ այն տեղի գործն ալ դիւրացած կը լինէր։

Տրապիզոնի առեւտրական հրապարակը հայերը մեծ դեր գրաւած էին. այժմ վերը նշանակուած ընդհ. գումարը հազիւ մէկ վաճառականի ունեցածին կը համապատասխանէ։ Այս քաղաքը հազար տուն հայ բնակչութիւն ունէր. ինչպէս Տաճկաստանի ամեն կողմը, նմանապէս այս քաղաքում հայերը մեծ մասամբ առեւտրական գործերով կը զբաղւէին, կային մեծ վաճառականներ, մանուֆ., ծխախոտի, կաշեղէնի, մանածի, կաշիի, շաքարի, թէյի վրայ մեծաքանակ գործ ընողներ, նաև հարիւրաւոր խանութպաններ, մեծ ու պզտիկ դեղագործներ, նպարավաճառներ, շաքարագործներ, ալքոհոլավաճառներ, մանուֆ. փոքրաքանակ ծախողներ, արհեստաւորներ և այլն։ Այժմ, ինչպէս կերեւի, թիւրքերը տէրերը սպանելուց յետոյ ապրանքներն ալ իրենց մէջ բաժնած, ծախած են։

Շատ ցաւալի է ըսել, որ թիւրքերուն թողուցած մաս մը հայոց ապրանքները, թիւրքերու Տրապիզոնէն մեկնելուց յետոյ, յոյները կողոպտած են։

Գեորգ Կորիկեան

«Հայաստանի թագաւորութիւն»

Այս վերնագրի տակ անգլիական «Sporting Times»-ի մէջ տպուած է մի յօդուած, որի մէջ ասուած է.

«Արեւելում Ռուսիան փառահեղ յաղթանակների հետ հաւանաբար բանալ է մի նոր թւական վաղեմի հայ ցեղի համար, որ երբեմն եղել է այնչափ զօրաւոր, իսկ դարերից ի վեր Թիւրքիայի տիրապետութեան տակ եղել է ամենատանջող հալածանքների առարկայ։ Էրզրումի, Տրապիզոնի և Հայաստանի ուրիշ պատմական քաղաքների գրաւումով, այդ երկրի հայրենասէրները սկսել են երազել իրենց թագաւորութեան վերականգնման մասին՝ ռուսական զօրեղ պաշտպանութեան տակ, որով նրանք ձեռք ձեռքի տուած ռուսական հայերի հետ, նորից պիտի լինին ուժեղ և զօրաւոր։

«Աշխարհը շատ քիչ ծանօթութիւն ունի Հայաստանի մասին՝ ի բաց առեալ վերջին տարիներս պատահած պարբերական ջարդերը։ Մեր ժողովրդի մեծամասնութիւնը անգիտակ է Հայաստանի թէ զինուորական և թէ քաղաքացիական փառաւոր պատմութեան և թէ նրա դժբախտ ժողովրդի վառվռուն իմացականութեան։ Հայաստանի առաջին քրիստոնէական դինաստիան տիրում էր Մեծ Հայաստանում և Տաւրոսի արեւելեան մասի միջնում. այդ կենտրոնից հայերը պատերազմներ մղեցին իսլամ և մոնղոլ վեհապետների և նոյնիսկ Բիւզանդական կայսրութեան դէմ։ Բագրատունիների մայրաքաղաքը Անին, գեղարուեստի և գրականութեան մի կենտրոն էր. իսկ այժմ նա ներկայացնում է աւերակների մի կոյտ հոնկայական(?) պարիսպների միջն, հսկայական չէնքերի խարխլած մի զանգուածը, ուր դեռ որոշապէս տեսանելի են կարմիր քարերի մէջ փորագրուած արձանագրութիւններ։ Դինաստեան և մայրաքաղաքը այժմ ննջում են Ախուրեան գետի ափերին՝ թիւրքական արշաւանքների դէմ հերոսական դիմադրութիւն ցոյց տալուց յետոյ։

Ռուբէնեանց իշխանապետութեան ծագման և Լեւոն Զ.-ի կեանքի և եւրոպական կատարած դիմումների մասին խօսելուց յ'առաջ, յօդուածագիրը վերջացնում է իր յօդուածը, արտագրելով Սեն-Դընիում Լեւոն Զ.-ի գերեզմանի վրայ գտնուող ֆրանսերէն արձանագրութիւնը։

X.

Հայ փախստականներ Ռուսաստանում

Օդեսայից «Нов. Вр.»-ին հեռագրում են.

«Փախչելով թիւրքերի հալածանքից, բազմաթիւ հայ ընտանիքներ Հայաստանի և Փոքր-Ասիայի զանազան վայրերից անցել էին թիւրքական սահմանից Բուլղարիա՝ դէպի Ռուսաստան դիմելու համար։ Բուլղարիայում նրանց խիստ թշնամական վերաբերմունք էր ցոյց տրւել և մերժւել էր թոյլ տալ ճանապարհը շարունակելու։ Շատ ամիսներ տանջւել էին փախստականները Բուլղարիայում, մինչեւ որ վերջապէս նրանց աջողւել էր երկար տանջանքներից յետոյ թոյլտւութիւն ստանալ Ռումինիա անցնելու։ Ռումինիայից էլ անցնելով դէպի ռուսաց սահմանը, այստեղ նրանք նորից բռնեցին իրենց թիւրքահպատակներին։ Շուտով մօտ հինգ հարիւր հոգի հաւաքւել էին սահմանի վրայ։ Միջամտեց ռուսահայ հոգեւորականութիւնը, որին աջողւեց պատշաճաւոր իշխանութիւններից թոյլտւութիւն ստանալ, որ հայ փախստականները մտնեն Ռուսաստան։ Բոլոր փախստականները փափագ յայտնեցին ռուսահպատակութիւն ընդունելու։ Այր մարդիկ կամաւոր գրւեցին հայկական դրուժինաները մտնելու համար և գնում են դէպի ռազմաճակատ, իսկ նրանց ընտանիքները մասամբ տեղաւորւած են Օդեսայում, մասամբ էլ ուղարկւում են Կովկաս։

Աւօի յիշատակին

Աւօի մահւան առթիւ հեռագրով ցաւակցութիւն են յայտնում՝

Վարդաշէնից—գիւղացի հոգաբարձութիւնը։

Ստաւրոպոլից—Ալէքսանդր Բաղիկեան։

Էջմիածնից—Մենեքշեան։

Սարիղամիշից—ընկերներ Արամայիս, Արտուշ, Թաթ, Կոտոշ (?)։

Հին-Ղրիմից—Միսակ Կոլպաքեան։

Վրաց նացիոնալիզմը եւ հայերը *)

«Դժբախտաբար անցեալում նկատւել է յաճախ ոչ միայն միջցեղային պառակտում, այլ և նոյն իսկ ռուս անթոյլատրելի ձեռք առնուած թշնամութիւն։ Նորին Կայսերական Բարձրութիւնը երկրի կառավարութիւնը հիմնում է դէպի Կովկասի ազգութիւններն ունեցած հաւասար բարեացակամ վերաբերմունքի վրայ։ Հին պառակտումը պէտք է չքանայ։ Կովկասի բոլոր ցեղերը հաւասար են օրէնքի առաջ և նրանց բոլորի վրայ հաւասարապէս կը տարածւեն Օգոստափառ Փոխարքայի հոգատարութիւնը»։

(«Հորիզոն», № 258, 1915 թ. Մեծ Իշխան Փոխարքայի [illegible] Գ. Վ. Խատիսեանի մասնաւոր ներկայացուցիչներին ուղղած ճառից)։

I

Վրաց հասարակութեան որոշ շրջաններում վաղուց էին տիրում անբարեացակամ տրամադրութիւններ դէպի հայերը։

Այդ շրջաններն էին, որ Գոլիցինի կառավարութեան օրով, նրա քաղաքականութեան քարոզիչ հրապարակախօս Վելիչկոյի և «Իւերիա» վրացերէն թերթի հետ միասին հրճւում էին այն բոլոր հալածանքների առիթով, որոնց ենթակայ էր հայ ժողովուրդը։

Այժմ դրութիւնը փոքր ինչ փոխւել է։ Ռուս վարչական շրջաններում ոչ ոք էլ չի հաւատում, կարծես, այն միամիտ և չինծու լեգենդներին, թէ հայերը սեպարատիստներ են, ուզում են անջատւել ռուս պետութիւնից և հիմնել իրենց թագաւորութիւնը մինչեւ Ռոստով, ...մինչեւ Վորոնեժ։ Այժմ բաց են հայ դպրոցները, եկեղեցական կալուածները վերադարձւած։ Մի խօսքով այժմ չկան մի շարք հալածանքներ, չկան, կարծես, և վրացական հակա-հայկական թշնամական տրամադրութիւնների արհեստական պատճառներ։

Սակայն ով որ ծանօթ է հայ-վրացական յարաբերութիւններին, ով հետեւել է փոքր ի շատէ վրաց հասարակական կեանքին և մամուլին վերջին ժամանակներս, նրա համար պարզ պէտք է լինի, որ վրաց բարձր շրջաններն այդ տրամադրութիւնները այսօր շատ են խաղցել, նոյնիսկ բացարձակ ատելութեան հասել։

Ձեզ ներկայումս մի չնչին թէ կարևոր հարց, որի առթիւ վրաց ազգայնական շովինիստական մամուլը ի դէմս «Закавказская Рѣчь» ի, «Կլդէ»-ի (այժմ փակւած), «Սաքարթւելօ»-ի, «Իմերեթի»-ի, նոյնիսկ «սոցիալիստ-ֆեդերալիստների» «Սախալխօ Փուրցելի»-ի, «Մեգոբարի» ի, «Զւենի Մեգոբարի»-ի և այլ թերթերի, չյոգնելով հիւանդոտ պոլեմիկայով հայ մամուլի հետ, ի դէմս գլխաւորապէս «Հորիզոն»-ի և «Մշակ» ի։ Եւ երբեք վրաց մամուլը հարկաւ չէ եղել՝ ատելութեան այնպիսի արտայայտութիւններով դէպի հայերը, ինչպէս վերջին ժամանակներս, երբ նա ոչ մի առիթ բաց չի թողնում իր թոյնը հայերի վրայ թափելու, սրանց «բռնութիւնները» և «դաւերը» մերկացնելու համար։ Ցայտնի է, օրինակ, թէ ինչ վայնասուն բարձրացրեց այդ մամուլը պոլիտեխնիկումի տեղի հարցի շուրջը, պահանջելով, որ նա կառուցւի անպայման Սաբուրթալօ-ում, այսինքն Թիֆլիսի հին, վրացաբնակ մասում։ Այնպիսի մի հարց, ինչպիսին է Թիֆլիսի նահանգից երկու գաւառ անջատելու հարցը, մի զուտ ադմինիստրատիւ հարց, վրաց նացիոնալիզմը համարից «Էջմիածնի Սրբազան Աթոռի դաւ և գաղտնի ծրագիր»[1])։ Մէկն իր զարմանքն էր յայտնել, որ Թամարա թագուհուն սուրբերի շարքն են դասում։ Այս դէպքն անգամ մի ամբողջ խաչակրաց արշաւանք առաջացրեց հայերի դէմ. «Հորիզոն»-ը 1913 թ. վերջերին ցանկութիւն էր յայտնել, որ Խ. Աբովեանի արձանը կանգնեցւի Երեւանում, իսկ Շոթա Ռուսթաւելինը Քութայիսում։ Այս անմեղ ցանկութեան յետեւ անգամ վրաց ազգայնականները տեսնում էին հայերի ինչ որ ձգտումները „Размежевать исконную грузинскую территорію"[2])։ Բայց վրաց նացիոնալիստների մտացածին և անհիմն մեղադրանքների շարքը շատ է մեծ։ Եւ մէկ-մէկ թւել բոլորը անկարելի է։ Տեսէք, թէ ինչ է գրում վրաց ֆեդերալիստների «Մեգոբարի» թերթը. «Հայերը, ասում է նա,— այնպիսի անհաշտ դիրք են բռնել, որ լսել չեն ուզում Վրաստանի ինքնավարութեան մասին»[3])։ Եւ այն պատճառով է առաջանում, որ բոլոր հայերը դէմ են վրաց ազգային ինքնուրոյնութեան առհասարակ, նրա կուլտուրական կամ տերրիտորիալ աւտոնոմիային։ Եւ հայ ընթերցողը մնում է ապշած, թէ ինչպէս կարող է մի հասարակական օրգան, իրեն սոցիալիստական համարող մի թերթ, վերագրել բոլոր հայերին, առանց դասակարգերի եւ մասնաւոր հոսանքների խտրութեան, նման մի կարծիք, ընդունելով որ հայերը դէմ են մի բանի, որը միակ գրաւականն է ազգային ինքնուրոյն զարգացման, հետեւապէս և իրենց հայերի զարգացման։ Բայց չէ՞ որ նացիոնալիստներին ձեռնտու չէ և նրանք չեն ուզում ազգութիւնը բաժանել դասակարգերի և հոսանքների, համարելով նրան մի ամբողջութիւն, անբաժանելի անհատականութիւն։ Այստեղից էլ նրանք իրենց մեղադրանքները ուղղում են ոչ թէ նրանց, ում որ հարկն է, այլ բոլոր հայերին։ Եւ եթէ Բ. Իշխանեանը իր հայ-վրացական յարաբերութիւններին նւիրած բրոշիւրում հակառակ է արտայայտւել վրացական աւտոնոմիային, մի թէ այդ իրաւունք է տալիս մեղադրողներին նրա կարծիքը նոյնացնել բոլոր հայերի կարծիքի հետ, փաթաթել նրա սխալը ամբողջ հայ ժողովրդի վզին։

Վրաց նացիոնալիստների կոյր ատելութիւնը դէպի հայերը այն աստիճանի է հասնում, որ նրանք իրենց օրգան «Закавк. Рѣчь» թերթում Վրաստանի փրկիչ են համարում Գոլիցինին, իսկ Վրաստանի իսկական դաւաճներ՝ գեներալ Դումբաձէին, Օդեսայի կալանաւորին(?) և կնեազ Նակաշիձէին, որի օրով էր, որ տեղի ունեցան հայ-թրքական կռիւները։

Բայց դեռ աւելի հեռուն է գնում վրաց նացիոնալիստների կոյր ատելութիւնը դէպի հայերը։ Ամենքը գիտեն, թէ ինչպիսի արհաւիրքներ են թարկեց վերջերս տաճկահայ ժողովուրդը, գիտեն, 200,000-ի չափ գաղթականներ ստիպւած եղան ապաստան որոնելու սահմաններում։ Քաղցից, ցրտից ու հիւանդութիւններից տառապող այդ դժբաղդները ամենքի կարեկցութիւնը շարժեցին, անխտիր։ Ինքը կառավարութիւնը օգնութեան ձեռք մեկնեց նրանց։ Մենակ վրաց նացիոնալիստների սրտերը մնացին քար, անտարբեր։ Նրանք փորձեցին նոյն իսկ փախստականների հոսանքին քաղաքական բնոյթ տալ։ Եւ իրենց անտարբերութիւնը արդարացնելու խնդիրը քննելու համար, յայտարարեցին, թէ դրանք փախստականներ չեն, այլ գաղթականներ, որոնք տեղափոխւում են իշխանութեան հովանաւորութեամբ, կենալ են՝ Կովկասում հաստատւելու նպատակով։ Չէ՞ որ դրանով կուժ(?) դառնայ Անդրկովկասի «եկւոր» հա-

*) Տպում ենք պ. Դերենիկի այս ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը, որ պարունակում է մի շարք հետաքրքրական փաստեր ու խորհրդածութիւններ։ Խմբ.

[1]) „Новое Дѣло" 1914 թ.

[2]) Ibid.

[3]) «Հորիզոն» № 243, 1915 թ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

ԳԵՐ. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

6 յուլիսի

(Ուշացած)

Արեւմտեան և Կովկասեան ճակատների վրայ փոփոխութիւններ չկան։

7 յուլիսի

I

Արեւմտեան ճակատ.— Ցուլիսի 5-ին թշնամու 17 աէրօպլաններ Քաան Զամիրէ կայարանից (Բարանովիչի) հիւսիս-արեւելք՝ հիւանդանոցի և լազարէթի վրայ ձգած ռումբերով սպանւած են բժշկական կազմից 3 հոգի, վիրաւորւած 5-ը։ Հիւանդներից բուժւած(?) սպանւած են 10 հոգի և վիրաւորւած 23 զինւոր։ Սոխոդի(?) շրջանում թշնամին փորձեց յարձակւել Ուգլի և Արսոնովկի գիւղերի մօտ, սակայն ապարդիւն կերպով։ Թշնամու յարձակումը Զ.-ինեաչէ—Եկիզարով գիւղերի շրջանում (Գորոխովից հարաւ-արեւելք) կասեցւեց մեր կողմից։

Դնեստրի յորդումը շարունակւում է։ Ցարակից հովիտները ափերից դուրս եկած վտակներով վարարւած են։ Բարձունքների լանջերն այնչափ են թրջւած, որ համարեա անմատչելի են։ Շատ վայրերում ջուրը տարել է կամուրջները։

Կովկասեան ճակատ.— Ջիւիզլիկի շրջանում մեր զօրամասերը թիւրքերին յետ մղեցին իր ժամանակին ամրացւած դիրքերից և յուլիսի 5-ին առաջացան։ Բաբերդից արեւմուտք սիրիեան(?) կազակները հակայարձակում գործելով՝ սրախողխող արին շատ թիւրքերի և մի քանի հարիւր գերի վերցրին։ Ցուլիսի 5-ին մենք գրաւեցինք Բղին (կարեւոր հանգուցային կէտ՝ Երզնկայից Խարբերդ և Էրզրում ճանապարհների վրայ), ուր գրաւեցինք կաշեղէնի մթերանոց և հիւանդանոց իր վիրաւորներով։ Լրացուցիչ կերպով պարզւեց, որ Մուշից հարաւ-արեւելք կռիւներում, երբ ջախջախւեց թիւրքական դիւիզիան, որ նոր էր հասել Հայաստան, մենք վերցրինք պաշարի մեծ մթերանոց՝ Կուլպինի կիրճը մտնելիս։ Մոսուլի ուղղութեան վրայ յուլիսի լոյս գիշերին թիւրքերը յարձակման դիմեցին Ռևանդուզի մօտ մեր զօրամասի վրայ, որ յետ քաշւեց դէպի մի նոր դիրք։

Պարսկաստանում Սէննէի շրջանում տաք հրաձգութիւն է քրդերի հետ։ Քիրմանշահից արեւելք շրջանում հետախուզների ախնամարտեր են տեղի ունենում։ Սպահանի մօտ մենք ջարդեցինք և ցրիւ տւինք մեզ թշնամի պարսիկ թափառաշրջիկների մի մեծ խումբ։

II

Արեւմտեան ճակատ.—Դւինսկի ճակատում տեղ-տեղ ուժեղ թնդանօթամարտ է։ Վոլինի վրայ նոյնպէս շատ տեղեր թնդանօթաձգութիւն է։ Թշնամու արտիլերիան ուժեղօրէն ռմբակոծում էր Զ.-ինեաչէ գիւղի շրջանը, Գորոխովից արեւելք, և աւելի հարաւ-արեւելք մեր բանակատեղը Լիպայի և Ստիրի վրայ։

Կովկասեան ճակատ.—Կովկասեան բանակի աջ թեւի յարձակումը շարունակւում է աջողապէս։ Մեր մի քանի քաջարի զօրամասերը յուլիսի 5-ին կռւով առաջացան 15 վերստ՝ վերցնելով գերիներ։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄ

ԼՈՆԴՈՆ, 5 յուլիսի (ուշացած). Բրիտանական հաղորդագրութիւն։ Մասնաւորապէս անձրեւային եղանակը խանգարում է գործողութիւններ։ Օւիլլերից հիւսիս մենք 10000 եարդ առաջացանք ճակատի վրայ՝ թշնամուն յետ մղելով ուժեղօրէն ամրացւած դիրքերից՝ վերցնելով գերիներ և գնդացիր։ Մենք աջող յանկարծական յարձակում գործեցինք Վէյտս Ռօտէի գերմանական խրամատների վրայ։ Ցելի(?) մօտ գերմանացիների արշաւանքը մեր խրամատների վրայ՝ վանեց մեր կրակով։

ՓԱՐԻԶ, 6 յուլիսի (ուշացած).— Ցերեկւայ պաշտօնական հաղորդագրութիւն ցերեկւայ ժամը 13-ին. ճակատի մեծ մասի վրայ խաղաղ անցաւ։ Գերմանացիները երկու ուժեղ գրոհ տւին Պաշերդէլէի շրջանի երկու փոքր պոստերի վրայ. երկու գրոհներն էլ յետ շպրտւեցին մեր կրակով։ Մասի աջ ափին շարունակւում է ուժեղ թնդանօթաձգութիւնը Ֆլեօրիի ճակատամասում։ Ֆրանսիական զօրքերը մի քիչ առաջացան հետնամասերի օգնութեամբ՝ Շապել—Սեն—Ֆին ուղղութեան վրայ։

ԼՈՆԴՈՆ, 6 յուլիսի (ուշացած).— Բրիտանական հաղորդագրութիւն։ Այս երեկոյ գերմանացիները, նախապէս արցունք հոսեցնող ռումբերով հրաձգութիւնից յետոյ, յարձակման դիմեցին Լանգւալի և Դելւիլ անտառի մօտ մեր դիրքերի վրայ։ Լարւած կռիւը շարունակւում է։ Մնացած ճակատի վրայ էական ոչինչ չպատահեց։

ՓԱՐԻԶ, 6 յուլիսի (ուշացած).— Երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Սոմմայից հարաւ մեր ձեռնարկած փոքր գործողութիւնը Էստրէից հարաւ մեզ հնարաւորութիւն տւեց գրաւել գերմանական խրամատների մի մասը՝ վերցնելով 60 գերի։ Վերդենի ճակատի վրայ շարունակւում է մեր առաջին և երկրորդ գծերի ռմբակոծութիւնը։ «304» բարձունքի շրջանում ուժեղ թնդանօթաձգութիւն էր տեղի ունենում Ֆլեօրի ճակատամասում։ Հետեւակազօրքի գործողութիւններ չեղան։ Էպարժի մօտ գերմանական գրոհը մեր մի փոքր դիրքի վրայ՝ յետ վանւեց։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀՌՈՄ, 5 յուլիսի (ուշացած).—Իտալական պաշտօնական հաղորդագրութիւն.— Սելիօ և Տօնալէ շրջաններում թնդանօթաձգութիւն էր տեղի ունե-

digitised by A.R.A.R.@

նում, Վալլարսի մօտ մենք եա մղեցինք թշնամու գրոհները մեր դիրքերի վրայ։ Ֆոզզինոսի մօտ, չնայած թշնամու կատաղի դիմադրութեան, մենք առաջանում ենք Պազուբիոյի հիւսիսային լանջերում, Պոզինո Աստիկօ շրջանում, ուր թշնամին փորձեց կասեցնել մեր յարձակումը՝ կրկնակի և ատորգրին հակայարձակումներով, շարունակւում է լուրջ ճակատամարտը։

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

ԼՈՆԴՈՆ, 6 յուլիս.—Լլոյդի գործակալութեան հաղորդում են Ալժիրից յուլիսի 4-ին, որ «Ինֆորմիա» շոգենաւն ընկղմուած է սուզանաւի կողմից. մարդիկ հանուած են Մալթա կղզին։ Նոյն օրը սուզանաւով ընկղմուած է «Վիրժինիա» շոգենաւը. նաւատերն ու 47 հոգի ափ են հանուած. չկայ սւազ ղեկավարը։ Մարդկանցից մէկն սպանուած է, 6 հոգի վիրաւորուած։

Լոուստոֆից հաղորդում են յուլիսի 5-ին, որ այնտեղ են բերուած մարդիկը «Վաւերլէյ»... լաստանաւերի, որոնք ընկղմուել են սուզանաւի կողմից հիւսիսային ծովում։

ՌՈՒՄԻՆԻԱ

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ, 5 յուլիսի (ուշացած).—Բուխարեստի և Եասսայի համալսարանների ուսանողները Ռումինիայի մայրաքաղաքում արտակարգ խորհրդակցութիւն են գումարում յուլիսի 16—17-ին։ Հրատարակուած կոչով ուսանողները յայտարարում են հետեւեալը. «Այս համագումարը, որին կանչում ենք մեր պաշտօնակիցներին, նոյնպէս գիւղական ուսուցիչներին և բոլոր դասատուներին մինչև համալսարանի պրոֆեսորները, կը լինի վերջին վճռական արտայայտութիւնը ռումին ժողովրդի հաւաքի ազգային խորհրդանշանի (սիմւոլ)։ Մենք համոզուած ենք, որ դա կը լինի մեր վերջին գումարումը, երբ մենք կը գնանք կատարելու մեր պարտքն այլ կերպ և ուրիշ վայրում։»

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ, 6 յուլիսի.—Անւանական Բարձրագոյն հրովարտակ կառավարիչ սենատին.

Անհրաժեշտ համարելով լրացնել ռազմերի զօրամասերն ու թիկունքի հիմնարկութիւնները, և ուժեղացնել սանիտարական հիմնարկութիւնների մարդկանց կազմը մենոնիտներով, հրամայում ենք Կայսրութեան բոլոր նահանգներում, գաւառներում և քաղաքապետութիւններում զէնքի կոչել. 1) 1916—1901 տարիների II կարգի հանրազօրքի (օպոլչենիա) զինուորները. 2) Մենոնիտներից 1916—1901 տարիների II կարգի հանրազօրքի զինւորացուները. 3) I կարգի հանրազօրքի զինւորները 1916—1893 տարիների. 4) Մենոնիտներից I կարգի հանրազօրքը 1916—1893 տարիները։ Ցիշուած կատեգորիաների զինւորների կանչւելու առաջին օրը նշանակել ներկայ յուլիսի 15-ը։ Կառավարիչ սենատը չի յապաղիլ հարկ եղածը կարգադրել այս մասին։

Իսկականի վրայ Նորին Կայսերական Մեծութեան Սեփական ձեռքով ստորագրուած է ՆԻԿՈԼԱՅ։

Արքունական Կայան, 4 յուլիս 1916 թ.

Հաստատեց զինւորական մինիստր հետեւակազօրքի գեներալ Շուվայեւ.

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ, 6 յուլիսի (ուշացած).—Թագաւոր կայսրը բարեհաճեց Բարձրագոյնս հրամայել ներկայ յունիսի 25-ին. I. Գործող բանակի շրջանում պաշտպանողական շինութիւնները և զինւորական հաղորդակցութիւնները կառուցանելու համար, նոյնպէս պետական պաշտպանութեան անհրաժեշտ ամեն տեսակ ուրիշ աշխատութիւնների համար, ներկայ պատերազմի ընթացքում հաւաքել Կայսրութեան յետագայ արական այլացեղ բնակչութիւնը 19—43 տարեկան. ա) Աստրախանի նահանգի և Սիբիրի բոլոր նահանգների և գաւառների այլացեղ ազգաբնակչութիւնը, բացի թափառական այլացեղերից և առհասարակ բոլոր այլացեղերից, որոնք բնակւում են ծովամերձ (приморской), Ամուրի, Կամչատկայի և Սախալինի գաւառներում, Եակուտի գաւառի Միջին Կոլըմի, Վերխոյանի և Վիլույի շրջաններում, Ենիսէյի նահանգի և գաւառի Տուրուխան և Բուգուչան մասերում, Տոմսկի նահանգի և գաւառի Տօգուր մասում և Տօբոլի նահանգի Բերեզով և Սուրգուտ գաւառակներում. բ) Սիր-Դարիա, Ֆերգան, Սամարղանդ, Ակմոլինսկ, Սեմիպալատինսկ, Սեմիրեչինսկ, Ուրալեան, Տուրգանեան գաւառների և Անդրկասպեան գաւառների այլասեռ ազգաբնակչութիւնը։ Թերեքի և Կուբանեան շրջանների և Անդրկովկասի մահմեդական ազգաբնակութիւնը (բացի զինւորական ծառայութեան ենթարկւող օսետին մահմեդականներից, նոյնպէս զինւորագրութեան չենթարկւող թիւրքերից և քիւրդերից). Անդրկովկասում ապրող եզիդները, քրիստոնեայ ինգիլոյները և Սուխումի շրջանի քրիստոնեայ աբխազները, նոյնպէս տրուխմէնները, նողայները, կալմիկները և Ստավրոպոլ նահանգի նըմանօրինակ ուրիշ այլացեղերը։ II. Առաջին կէտի համաձայն աշխատանքներին կանչւող այլացեղ ազգաբնակութեան տարիքների որոշումը, նոյնպէս այդ աշխատանքներին կանչւելու մանրամասն կանոնների մշակումը՝ համաձայն 1914 թ. օգոստոս 3-ի Բարձրագոյնս հաստատուած զինւորական խորհրդի կանոնադրութեան, ներկայացնել ներքին գործերի և զինւորական մինիստրների համաձայնութեան։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

Մոսկից Ռուբէնը հեռագրում է Քաղաքների Միութեան Կովկ. բաժանմունքին, որ ամեն օր փախստականներ են գալիս. շտապով Սարիղամիշ պիտի ուղարկել ալիւր և հագուստ. սպասւում են մեծ թւով նոր փախստականներ։ Փախստականների մէջ կան վարակիչ հիւանդութիւններ. բացւում են երկու հիւանդանոց 25-ական մահճակալներով։

◆ Պետական Դումայի անդամ Պապաջանեանը հեռագրել է փախստականների գործի գլխաւոր լիազօր գեներալ Թաժմինին, որ գաղթականական դպրոցների և որբանոցների համար պետական գանձարանը յատկացրել է 425,000 ռ.։

◆ Յուլիսի 5 ի Հ. Կ. Կոմիտէի նիստում լսեց Զ. Զամբազեանի զեկուցումը Ղարսի գաղթականների դրութեան մասին։ Զեկուցումից երեւացել է, որ այնտեղ են գալիս նորանոր գաղթականներ ծայր աստիճան թշւառ դրութեան մէջ, որոնք մինչև պետական նպաստ ստանալը մնում են քաղցած դրութեան մէջ։ Այնտեղի Բարեգ. ընկ. ճիւղը միջոցներ չունի ընթացիկ կարիքները հոգալու և դրա համար էլ զեկուցանողը խնդրում է Հ. Կ. Կոմիտէի օգնութիւնը։ Կոմիտէն առ այժմ ընդունել է որբանոցի պահպանութիւնը և իր կողմից նշանակել է մի լիազօր, իսկ գաղթականների պարենաւորման համար որոշել է բաց անել երկու նոր պահեստ եւ Ղարսի շրջանում։

◆ Կովկ. Հայոց Բարեգործ. ընկ. յօգուտ փախստական որբերի՝ Նոր-Զանփոլադեաններից ի յիշատակ իրենց հօր՝ Բաբա Զանփոլադեանի ըստացել է 200 ռ.։

◆ Հ. Կ. Կոմիտէն Սամարղանդի հայ կանանց կոմիտէի թէյարանից յօգուտ գաղթական որբերի ստացել է 150 ռուբլի։

◆ Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքը փախստականներին բժշկա-սննդական օգնութիւն հասցնելն իր վրայ վերցնելու օրից մինչև օրս բաց է արել՝ 1) հիւանդանոցներ՝ Արմաւիրում—1, Երեւանի նահանգում—8, Գանձակի նահանգում—4, Բաթումի շրջանում—5, Ղարսի շրջանում—2, Թիֆլիսի նահանգում—3, Բագւի նահանգում—1, Տրապիզոնի շրջանում—1, Խնուս-Մուշի շրջանում—2, Պարսկաստանի շրջանում—5, Վանի շրջանում—1, Դիադինում—1, բոլոր հիւանդանոցներում կան 3,020 մահճակալ, 2) հիւանդանոցներ երթեկ հիւանդների համար՝ Երեւանի նահանգում—4 և Պարսկաստանի շրջանում—7, 3) բժշկա-ֆելդշերական կայաններ՝ Երեւանի նահանգում—8, Գանձակի նահանգում—5, Ղարսի շրջանում—13, (նախատեսնուած է բաց անել 7 ֆելդշերական կայան), Թիֆլիսի նահանգում—2, Բաթումի շրջանում—5, Սարիղամիշ Երզրումի շրջանում—4, Տրապիզոնի շրջանում—5 և փախստականներին որոնող մի թռուցիկ խումբ, Խնուս-Մուշի շրջանում—6, և փախստականներին որոնող թռուցիկ խումբ, Պարսկաստանի շրջանում—10 և Բիթլիս-Դիարբէքիրի շրջ. փախստականներին որոնող մի խումբ, 4) Բժշկասանիտարական կայաններ՝ Բաթումի շրջանում—4, 5) Սննդատու կայաններ և թէյարաններ՝ Սարիղամիշ—Երզրում—2, Բասէնի հովտում—4, Խընուս Մուշի շրջանում—6, Պարսկաստանի շրջանում—15 և թոյլատրուած է Սալմաստ-Բաշկալա ճանապարհին բանալու 10 թէյարան, Իգդիր-Վանի շրջանում—12, Ախտահանական խմբեր և բաժանմունքներ՝ Երեւանում—2, Էջմիածնում—2, Սէյդաւարում—1, Վանում—1, Ուրմիայում—1, Սալմաստ-Բաշկալայում—1, Գանձակում—1, Ալէքսանդրապոլում—1 և Բաթումում՝ 1. 8) Վերոյիշեալ բոլոր վայրերում կան 56 բաղնիք և լւացքարան։

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՖԼԻՍ

Երեկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին այցելեց Փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական իշխան Օրլովը։

◆ Հետզհետէ քաղաքում կարգը վերականգնում է. երեկւանից մի քանի խանութներ բացել են, տրամւայի երթեւեկութիւնը վերսկսել է։

◆ Հրատարակուած է պարտադիր որոշում, որով շաքար թագցնելն արգելւում է և առաջարկւում է բոլոր առեւտրական հիմնարկութիւններին, որ անմիջապէս իրենց ունեցած շաքարի քանակի մասին տեղեկացնեն տեղական պարենաւորման բաժանմունքին կամ ոստիկանութեանը։ Զանցառուները կենթարկւեն 3,000 ռ. տուգանքի կամ 3 ամսուայ բանտարկութեան։

◆ Անդրկովկասի երկաթուղու, ժանդարմերիական վարչութեան և Կովկասեան զինւորական հաղորդակցութեան կառավարիչները հրատարակել են մի պարտադիր որոշում, որով արգելւում են առանց տոմսերի երկաթուղով երթեւեկել. իսկ նրանք, որ առանց տոմսերի նստած կը լինեն վագոններում, կը վճարեն տոմսի կրկնակի արժէքը և կենթարկւեն մինչև 500 ռ. տուգանքի կամ մինչև 3 ամսուայ բանտարկութեան։

◆ Նոյն պարտադիր որոշումով խստիւ արգելւում է երկաթուղու բոլոր ծառայողներին իրենց հետ վերցնելու ուղեւորներ, որոնք շատ անգամ ձեռքի պայուսակներով կամ կապոցներով փոխադրում են զանազան տեղեր. կարգադրութիւնը խախտողները կենթարկւեն 500 ռ. տուգանքի կամ 3 ամսուայ բանտարկութեան։

◆ Յուլիսի 7-ին նշանակուած Հայոց Դրամատիքական ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը չկայացաւ բաւարար թւով անդամներ ներկայ չլինելու պատճառով։

◆ Ամսիս 2-ին վախճանւեց Կովկասում յայտնի ձուլարանատէր Հայնրիխ Մաղները, որը 1877 թւին հիմնեց Թիֆլիսում կատարելագործուած մի ձուլարան, որը առաջինն էր ամբողջ Կովկասում։ Երկար տարիների ընթացքում նա մեծ ջանք գործ դրեց տեղային լեզուների տառերը մշակելու, գեղեցկացնելու վրայ, մասնաւորապէս հայերէն, վրացերէն և թուրքերէն լեզուներինը։

◆ Այսօր երեկոյեան ժամը 8-ին նշանակուած է Քաղաքների Միութեան Կովկ. բաժանմունքի վերատեսուչ յանձնաժողովի նիստը՝ քննելու տեղական կոմիտէի գործունէութիւնը և ընտրելու յանձնաժողովի նախագահ։

◆ Յուլիսի 6-ից Թիֆլիսի նահանգապետը հաստատել է մինչև օրս սակագին չունեցող կենսամթերքների հետեւեալ սակագինը. գետախնձորի ֆունտը 5 կ., թարմ կաղամբի ֆ. 5 կոպ., բադրիջանի հատը 1 կ., պոմիդորի ֆ. 5 կ., տակի ֆ. 3 կ., սոխի ֆ. 5 կ., սխտորի ֆ. 5 կ., գազարի ֆ. 5 կ., թարմ լոբիի ֆ. 5 կ., կարմիր լոբիի ֆ. 8 կ., սպիտակինը՝ 8 կ., սիսեռի ֆ. 8 կ., դդմին ծխակի ֆ. 5 կոպ., Թարխունի կապուկը 5 կոպ., մառդաշ բողկի կապուկը 5 կ., չաղկամի ֆ. 2 կ., վարունկի մի տասնեակը 10—15 կ., ծաղկած կաղամբի ֆ. 8 կ., Երեւանի խաղողի ֆ. 20 կոպ., Գանձակինը՝ ֆ. 15 կ., Շուլաւէրինը՝ ֆ. 10 կ. տեղականը՝ ֆ. 8 կ., կիտրոնի հատը 20 կ., թուշի պանրի ֆ. 45 կ., լւացքի կապտաւուն սապոնի ֆ. 36 կ.։ Գումարով գնողներին 1-ական կոպէկ պակասով։ Հացի, մսի, ձկան, բրնձի, աղի, պասւայ իւղի, շաքարի, կաթնային մթերքների, եգիպտացորենի, ձիւ, ածուխի, փայտի և նաւթի գները մնում են անփոփոխ։

◆ Թիֆլիսի գլխաւոր իշխանութեան առաջարկութեամբ յուլիսի 6-ին քաղաքային դումայում կայացաւ տեղական վաճառականների ժողովը մանուֆակտուրային և գալանտերէյնի ապրանքների վրայ սակագին նշանակելու համար։ Երկար մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ նշանակւեց հետեւեալ սակագինը՝ սպիտակաւուն չթի արշինը—30 կ., գունաւորներինը—35 կ., 16 վերշ. լայնութիւն ունեցող լանկորտի և զոնի արշինը—30 կոպէկ, 18 վերշ. — 35 կ. և 20 վերշոկ—40 կ., Սաւա Մորոզովի 16 վերշ. լանկորտի արշինը 40 կ., 20 վերշ. 50 կ., սաթինի արշինը 85 կ., 16 վերշ. լայնութիւն ունեցող բաթանի և միտկալի արշինը 30 կ., 18 վերշ. 35 կ. և 20 վերշ. 40 կ., 4 վերշ. 4 չետ. լայնութիւն ունեցող թաշկինակների հատը 20 կ., 5 վերշ. 4 չետ. 25 կ., 6 վերշ. 4 չետ. 30 կ. և 7 վերշ. 4 չետ. 35 կ.։ Մանրավաճառները նշանակուած սակագնից 5 տոկոս պակասով պէտք է գնեն գումարով վաճառողներից։ «Եակոր» ֆիրմայի կարելու թելի հատը 10 կ., ասեղի թուղթը 5 կ. և կնոպկայի դիւժինը 10 կոպէկ։

◆ Քաղաքային առեւտրա-տնտեսական տեսուչ Շահվերդեանը իր մօտ կանչելով բոլոր քաղաքային հսկիչներին, յանձնարարեց, որ խստիւ հետեւեն ապրանքները նշանակուած սակագնով վաճառելուն։ Հսկիչների կազմը մօտ օրերս ուժեղացւելու է։

◆ Կ. Հ. Բ. ընկերութիւնը պ. Մելիք-Ազարեանից ստացել է 900 ռուբլի դպրոցական նպաստ։

ԿՈՎԿԱՍ

Գորիից հաղորդում են, որ մի շաբաթ է ինչ հացի և շաքարի ճգնաժամ է ապրում ազգաբնակութիւնը. ծխախոտ չի ճարւում, լուցկու արկղը 6—7 կոպ. է վաճառւում. կարիք է զգացւում նաև մանր դրամի։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

ՄԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ԽՆԴԻՐ

—

Այս անգամ հրապարակ է եկել ինքնին մի շատ կարեւոր խնդիր, որ վերաբերում է մեր ծխական դպրոցների շրջանաւարտների ուսման շարունակութեանը։

Սովորաբար ամեն տարի մեր ծխական դպրոցների չորրորդ բաժանմունքըն աւարտող աշակերտներից ահագին բազմութիւն է դիմում Թիֆլիս՝ մտնելու Ներսիսեան դպրոց։

Ներսիսեան դպրոց դիմողներից մեծ մասը քննութիւն է տալիս առաջին դասարան մտնելու համար, փոքր մասն էլ, որոնք ծխական չորսամեայ դպրոցի շրջանաւարտ, փորձում է մտնել երկրորդ դասարան։

Այս տարի, ինչպէս երեւում է Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան մամուլում լոյս տեսնող յայտարարութիւններից, Ներսիսեան դպրոցի առաջին և երկրորդ դասարաններում նորեկների համար տեղեր չկան։

Տեղ չլինելով, նշանակւում է աշակերտների մի ահագին բազմութիւն՝ զրկւում է հնարաւորութիւնից շարունակելու իր ուսումը՝ իր համար կէտ նպատակ արած Ներսիսեան դպրոցում։

Ապա ամեն այդ երեխաները. մեր գըլխն ուսման շարունակութեան համար. չորս տարի ծխական դպրոցների անմխիթար յարկի տակ ուսելով՝ ձեռք են բերել մի վկայագիր այն յոյսով, որ գնան մտնեն Ներսիսեան դպրոց...

Ու այսօր Ներսիսեանում յանկարծ տեղեր չկան...

Ծնողը՝ բանի իր որդին դպրոցում է, մի կերպ քաշ է տալիս իր գոյութիւնն առանց որդու աշխատանքներից օգտուելու. հենց որ որդին մնում է դպրոցից դուրս՝ նրան տանում է մի որեւէ տեղ գործի տալու։

Գործի մտած աշակերտը՝ իր ունեցած ծխական չորսամեայ դպրոցի կրթութեամբ, մնում է անկարող վիճակի մէջ է, որ ստիպուած է լինում ամենահասարակ «աշակերտ»-ի ծառայութիւն անելու իր «խոզեայինին»։

Նշանակում է, այդ երեխան, հենց առաջին պարագայից, նկատում է, որ իր դպրոցական չորս տարին անցել են իրեն համար անօգուտ, անշահ...

Հանգամանքների մի անյաջող բերումով յաճախ մեր աշակերտներից մի խոշոր մասը՝ ծխական դպրոցները թողնելուց յետոյ մնում է այդ անմխիթար վիճակի մէջ։

Ինչու... Ինչու մեր ծխական դպրոցները չունենան հինգերորդ, վեցերորդ բաժանմունքներ եւ, որոնք իրենց յարկի տակ իրենց աշակերտներին տան վեցամեայ դպրոցների տարրական հիմնաւոր կրթութիւն, որ երբ՝ Ներսիսեան դպրոցում տեղեր չլինեն՝ գոնէ մնան իրենց դպրոցների յաջորդ դասարաններն անցնելու...

Պէտք է տեսնել, թէ քաղաքներից և կամ գաւառներից եկած երեխաները ամառն այս տագութեան մէջ ինչպէս են գանէգրան ընկած այս կամ այն ուսուցչի փէշը բռնում, որ իրենց մի օգնութիւն, մի ճար անեն Ներսիսեան մտնելու համար։

Շատերը նոյն իսկ համաձայնւում են փոխանակ առաջին դասարան մըտնելու՝ կորցնել մի-երկու տարի և երրորդ, չորրորդ բաժանմունքում նստել. բայց այդ էլ չի օգնում, որովհետև սահմանած տարիքը ցած դասարան մտնելու իրաւունք չի տալիս այդպիսիներին։ Սա էլ մի խոչընդոտ է, որ գալիս է միւս կողմից այդօրինակ աշակերտներին յուսահատ քայլեր անելու։

Եւ այս պարագաները բաց են անում հարստահարութեան դռները... Զանազան բախտախնդիր «մենտոր»՝ խոստ են տալիս նոյն ընկած երեխաների ծնողներին և կլոր գումարներ առնում «պատրաստելու» անունով. ամբողջ ամառը երեխաներին տանջում են իրենց սովորածը՝ նորէն այս կամ այն ձեւով սովորեցնելու, կրկնելու և հենց որ գալիս են օգոստոսի վերջի օրերը, նոր միայն յայտնում են, որ երեխայի տարիքը չէր համապատասխանում Ներսիսեանի համար, և կամ այս կամ այն դասարանում տեղ չկայ, ըստ որում երեխան նորից մնում է դուրսը՝ այս անգամ համ առողջութիւնը կորցրած, համ «պատրաստելու» դրամը։

Միթէ չէր կարելի, եթէ ոչ բոլոր դպրոցներում, գոնէ իրար կից թաղերում եղած երկու դպրոցներից որեւէ մէկում ընդհանուր ուժերով պահել հինգերորդ, վեցերորդ բաժանմունք, որ երեխաները Ներսիսեանում տեղ չունենացած դէպքում՝ գնան մտնեն ծխական դպրոցի յաջորդ՝ հինգերորդ, վեցերորդ բաժանմունքը։

տարրը ի վնաս, ի հարկէ, Կովկասի վրացի և թուրք «ընիկ»-ներին։

Հետաքրքրական է այստեղ այն զարմանալի նմանութիւնը, այն մտաւոր ազգակցութիւնը, որ նկատւում է նախկին «Новое Время»-ի, Սուվորինի և Մենշիկովի մտածողութեան, նրանց ֆանատիկ լեգենդների և վրաց նացիոնալիստների մտածողութեան և պատմական փաստերի դիտաւորեալ աղաւաղումների միջև։

Այժմ, երբ նոյնիսկ «Новое Время»-ն էլ կարծես թողել է առասպելները հայերի մասին և կոչեր է անում հայ փախստականներին օգնելու մասին, կովկասեան նրա աշակերտները, «Դրուգինները» ու «Սկալպելները» շարունակում են կրկնել իրենց քարոզները և սոփեստութիւնները հայերի եկւորութեան մասին և այլն։ Եւ այժմ, հայ փախստականներին «հովանաւորելու» գաղթականներ յայտարարելուց մի քանի ամիս յետոյ, վրացի նացիոնալիստները դարձեալ «Закавк. Рѣчь»-ի «Դրուգին»-ի բերանով, օբյեկտիւիստի կեղծ դիմակը հագած, առաջարկում է հայ փախստականներին տեղափոխել Հիւսիսային Կովկաս, կամ Ներքին Ռուսաստան, ուր որ հաց շատ կայ, որովհետև նրանք այստեղ թանգութիւն են առաջ բերում։ Կովկասեան աջակողմեանների «իսկական ռուսական» օրգան «Голосъ Кавказа»-ն էլ միանում է, ի հարկէ, իր վրացի մտաւոր ազգակիցների այդ առաջարկին, միայն «պետական շահերի» տեսակէտից։

— Հայ փախստականներին չպէտք է ուղարկել իրենց տեղերը, այլ Ռուսաստան, իսկ նրանց տեղ, Տիգրիսի և Եփրատի հովիտներում բնակեցնել կազակներ։

Այս էլ դրանք են առաջարկում։

Եւ զարմանալու չէ, «իսկական ռուսներից» հեռու չեն «իսկական վրացիները»։ Եւ, ի հարկէ, վերջիններիս նպատակը չէ թանգութեան դէմ կըռւելը, ինչպէս իրենք են հաւատացնում, այլ ազատւել հայ հալածական ժողովրդի այդ բեկորի ներկայութիւնից, ինչպէս և առաջինների նպատակը չէ պետական շահերը պաշտպանելը...

II

Բնականաբար հարց է ծագում, թէ ովքեր են գլխաւորապէս դըժգոհ հայերից, ովքեր են վրաց այս նացիոնալիզմի կրողները, որ վրացական սոցիալական խըմբակցութիւններն են այդպիսի թըշնամաբար տրամադրւած դէպի հայերը։ Այս հարցերին պատասխանելու համար բաւական է յիշել Թիֆլիսի պոլիտեխնիկումի շուրջը առաջացած բանակռիւը և այն վերաբերմունքը, որ ցոյց տուին վրաց մամուլը և վրաց բարձր շրջանները պոլիտեխնիկումի հիմնարկէքի օրը։ Վրաց ազգայնական մամուլը պահանջելով, որ պոլիտեխնիկումը կառուցւի Թիֆլիսի հին, վրացաբնակ մասում, պարզապէս պաշտպանում էր սաբուրթալոյի (այդպէս է կոչւում Թիֆլիսի հին, վրացաբնակ մասը) հողատէր և տնատէր վրացի իշխաններին ու առեւտրականներին։ Հայ մամուլն էլ կանգնած էր քաղաքի, այսինքն քաղաքային ինքնավարութեան մէջ գերակշռող հայ բուրժուազիայի կողմը, որը ցանկանում էր այդ հիմնարկութիւնը կառուցւած տեսնել Նաւթլուղում, որովհետեւ այստեղ էլ նա ունէր իր հողերը և շահերը։ Զէ որ բարձրագոյն դպրոցի շնորհիւ այդ հողերի ու տների արժէքները կը բարձրանային որոշ չափով։ Եւ հայ սոլոլակցիների ու վրացի սաբուրթալոցիների այս մրցմանը միանգամայն անմասն էր դեմոկրատիան, որովհետև նրա համար միեւնոյն էր թէ որտեղ կը կառուցւի դպրոցը։ Կռիւն, ինչպէս յայտնի է, վերջացաւ յօգուտ հայ բուրժուազիայի։

Եւ ահա վրաց հասարակութեան բարձր խաւերի դժգոհութիւնը այնքան մեծ էր այդ պատճառով, որ մայիսի 4-ին (1914), պոլիտեխնիկումի հիմնարկէքի հանդիսին, Նաւթլուղում, վրաց բուրժուազիայի և ազնւականութեան ներկայացուցիչները, կարելի է ասել, կատարելապէս բացակայում էին, մինչդեռ հայ բուրժուազիայի ներկայացուցիչները, ինչպէս նկատում է վրաց մի դեմոկրատական, այժմ փակուած թերթ, «Ազրի» անունով, իսկական «իմենիննիկներ» էին այդ օրը։ Իսկ վրաց մամուլը այդ օրուայ առիթով կատարեալ լռութիւն պահպանեց։ Մինչդեռ հայ և ռուս թերթերը այդ «պատմական» օրին էին նւիրել իրենց համարները համարեա ամբողջովին, «Սախալխո Փուրցելի» վրացերէն օրաթերթը տալիս էր միայն՝ մի վեց տողից բաղկացած տեղեկութիւն իր լուրերի բաժնում։ Եւ այդպէս վարւել էին միւս վրաց թերթերը։ «Սա առաջուց մտածւած մի բոյկոտ էր», ասում է նոյն «Ազրին», որից այն կողմ երեւում էր ինչ որ անբաւականութիւն...*)

Ինչպէս պրիզմի մէջ տարրալուծւում է արևի լոյսը և բաժանւում իր բաղադրիչ մասերի, գունաւոր ճառագայթների, այնպէս էլ երբեմն մի որեւէ հասարակական երեւոյթի մէջ, խտացած կերպով առաջ են գալիս շրջապատող հասարակութեան մէջ տիրող տրամադրութիւնները և տարրալուծւում բարդ հասարակական յարաբերութիւնները։

1914 թ. մայիսի 4-ին տեղի ունեցած պոլիտեխնիկումի հիմնարկէքի հանդէսը այդպիսի մի երեւոյթ էր։ Վրաց մամուլի «լուռ բոյկոտը», վրաց ազնւական կալուածատէրերի և բուրժուազիայի ներկայացուցիչների բացակայութիւնը հանդիսին, հայ բուրժուազիայի տօնախմբութիւնը, այս բոլորը ցոյց է տալիս Թիֆլիսի և առհասարակ հայ-վրացական հասարակութեան մէջ տիրող տրամադրութիւնները և յարաբերութիւնները, ցոյց է տալիս, թէ ով է ումից վիրաւորւած և դժգոհ վրաց հասարակութեան մէջ, ցոյց է տալիս, որ եթէ կան վիրաւորւածներ և դժգոհներ վրացիների մէջ, դրանք են գլխաւորապէս վրաց ազնւականութիւնը և վրաց բուրժուազիան և որ դժգոհ են նրանք հայ բուրժուազիայից։ Եւ եթէ վերջին ժամանակներս այսպէս կոչւող «հայ-վրացական» յարաբերութիւնները աւելի լարւած, սուր բնաւորութիւն են ստացել, դրա գլխաւոր պատճառը պիտի վերագրել այն հանգամանքին, որ վրաց ազնւականութեան դժգոհութեան վրայ աւելացել է նաև վրաց նորածին բուրժուազիայինը։

Այսպէս ուրեմն վրաց այն սոցիալական խմբակցութիւնները, որոնք թշնամաբար են տրամադրուած դէպի հայերը, աւելի ճիշտ հայ բուրժուազիան, գլխաւորապէս վրաց խոշոր ազնւական-կալուածատիրութիւնն ու վրաց երիտասարդ բուրժուազիան է։

Որոնք են սակայն այս հասարակական խմբակցութիւնների դէպի հայերն ունեցած թշնամանքի պատճառները։ Ինչով բացատրել վրաց ազնւական-կալուածատիրութեան անբաւականութիւնը հայ բուրժուազիայից, ինչով բացատրել վրաց և հայ բուրժուազիաների հակամարտութիւնը։ Պատասխանել այս հարցերին, բացատրել մէկ կողմից վրաց կալուածատիրութեան ու բուրժուազիայի և միւս կողմից հայ բուրժուազիայի միջև տեղի ունեցող երբեմն խուլ, երբեմն բացայայտ պայքարը, որը սովորաբար ծածկւում է ազգային քօղով, նշանակում է միաժամանակ և պարզել վրաց նացիոնալիզմի բնոյթն ու պատճառները, որովհետև վրաց նացիոնալիզմը այդ տարրերով է գլխաւորապէս սնւել, այդ հողի վրայ է ինչպէս զարգացել ու այս օրուայ դրութեանը հասել։

(Կը շարունակուի) Ն. Դեուեց

*) «Մշակ», 1914 թ.

digitised by A.R.A.R.@

Որոնով վերջ կը դրւէր Թէ ճարտա-ճարտութիւններին, Թէ երեխաների անժամանակ դպրոցը Թողնելուն, և բացի սրանից, երեխան մի այլ անգամ հնարաւորութիւն կունենար Ներսիսեան ճեմարան և աւարտելով վեցերորդ բաժանմունքը, Թէկուզ և չաջողւէր Ներսիսեան մտնելը, գոնէ կունենար բաւարարաչափ կրթութիւն կեանքի մէջ գործելու։

Նեկ-Տար

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ. — Սեպտեմբերից մինչև օրս Ս. Էջմիածնի Եպարխական Օգնութեան գրասենեակի վարչութիւնը, պաշտօնեաները և Նախագահութեան պաշտօնը մի քանի անգամ փոփոխել, սրանից-նրան, հոգեւորականից-աշխարհական, աշխարհականից հոգեւորականի անցնելով, գործը միշտ տարել է անկանոն, բաքսալած, Հայ փախստականների գրութիւնը Էջմիածնում և շրջակայքում շարունակ ցրանել է աննախանձելի գրութեան մէջ. պետական նպաստը գաղթականներին տալը է մինչ. ապրիլ. Մինչև այժմ դեռ մայիսի նպաստը չէ տրւած, գրասենեակը, որ պարտաւոր է փախստականներին ալիւր մատակարարել, ժամանակին չէ հասցնում, խեղճ գաղթականները ստիպւած են լինում բազարից գաղտնագողի հաց գնել ֆունտը 12 կոպէկով. Անցեալ օր անձնական գործով գնացի գրասենեակը, դռան առաջ նստած էին մի քանի նորեկ գաղթականներ և լաց էին լինում. չորրորդ օրն է, որ այստեղ են եկել, դիմել են գրասենեակը հաց ստանալու համար, սակայն հայր Նախագահը ժամանակ չէ ունեցել սրանց հացի տոմս գրելու. մի օր քնած է եղել, մի երկրորդ օր գրասենեակի գործով Երևան գնացել, երրորդ, չորրորդ օրն էլ այլ պատճառներ են եղել. Հայր Նախագահը պատւիրել է առանց իր գիտութեան հացի տոմս չտալ և ոչ մի դէպքում, իսկ սոված, նորեկ գաղթականներին Նոր պէտք է յաջողւի հայր Նախագահին տեսնել, այդ էլ Աստուած գիտէ։ Գրասենեակում հրաւիրւած է նոր գրագիր Գրիգոր անունով, որ միանգամայն անհամապատասխան է իր պաշտօնին. Խեղճ գաղթականները չգիտեն իրենց ցաւը ո՞ւմ պատմեն, իրենց կարիքի մասին ո՞ւմ դիմեն, երկիր վերադառնալու համար ո՞ւմ հարցնեն և այլն։

Վարդօ

ՂԱՄԱՐԼՈՒ.— Ուսումնական տարին վաղուց անցել է և տեղիս ծխական դպրոցի հին հոգաբարձութեան ժամանակամիջոցն էլ լրացել, բայց մինչև այժմ ոչ հոգևոր իշխանութեան կողմից է կարգադրութիւն եղել նոր հոգաբարձութեան կազմ ընտրելու համար և ոչ էլ նախկին հոգաբարձութիւնն է որևէ քայլերի դիմել. Հրաւիրում ենք հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնը, որ օր առաջ այդ մասին հոգ տանի, որպէսզի նոր կազմը ժամանակ և միջոց ունենայ դպրոցական գործերը կարգաւորելու, մանաւանդ որ ուսումնարանը սեփական շէնք չունի, պէտք է ուսումնական տարին սկսելուց առաջ կամ տեղափոխել և կամ վերաշինել տալ։

Տեղացի

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

„Рус. Сл.“-ի մէջ կարդում ենք հետեւեալը.

«Մի անձնաւորութիւն, որի իրազեկութեան մասին չէ կարելի տարակուսել, հասարակական կազմակերպութիւնների մասին խօսելիս յայտարարել է մեր Թղթակցին.

— Անհասկանալի կը լինէր, եթէ կառավարութիւնը բացասաբար վերաբերւէր քաղաքների և զեմստւօների միութիւնների գործունէութեան՝ հիւանդ և վիրաւոր զինւորներին օգնելու գործում. Դա համազօր կը լինէր այն բանին, որ կառավարութիւնը յանկարծ յայտարարէր, Թէ ռուս հասարակութեան ինտելիգենտ դասն ընդհանրապէս անընդունակ է որևէ իրական աշխատանք կատարելու. Հարցն այլ տեղ է.

Առաջին, որ այդ միութիւնների տրամադրութեան յանձնւած տասն կէս միլիարդ ռուբլի և մինչև այժմ, երկու տարուց ի վեր, չնայած բոլոր ջանքերին ու խնդիրքներին, միութիւններից հնարաւոր չէ լինում հաշւետւութիւն ստանալ, Թէկուզ և աւելի կամ նւազ մօտաւոր հաշիւ. Դեռ Թողնենք դրամական գեղծումների հարցը. Անկարելի է օդում կախւած պահել կէս միլիարդը. և միութիւնների ղեկավարները շատ լաւ են հասկանում այդ, բայց ամեն անգամ, երբ հաշւետւութեան խօսք լինի, անպատճառ վստահութեան հարց են դնում. Ասում են, որ այժմ, պատերազմի ժամանակ, չէ կարելի զբաղւել այդպիսի ձևականութեամբ.

Հարցի երկրորդ կողմն այն է, որ ծայրայեղ տարրեր են մտել միութիւնների մէջ, կազմակերպւած խմբակներով, և հետզհետէ աւելի են ազդում մեր հասարակական կազմակերպութիւնների գործունէութեան բնոյթի վրայ. Այդ տարրերը յեղափոխական միտումներ են պաշտպանում և դրանով խեղճում միութիւնների աշխատանքի հիմնական գաղափարը. Փաստեր կան, և հարցի այս կողմը ծանօթ է կառավարութեան իր բոլոր մանրամասներով. Բայց հենց որ այս մասին սկսւի խօսել, ձախակողմեան կազմակերպութիւններն իրենց մամուլի միջոցով աղաղակ են բարձրացնում, Թէ կառավարութիւնը չէ ցանկանում ձեռք ձեռքի տւած աշխատել հասարակութեան հետ, Թէ կառավարութիւնը շարունակ կասկածով է վերաբերւում դէպի ժողովուրդը, Թէ մեզնում որևէ հասարակական աշխատանք անհնար է և այլն»։

Եւ «իրազեկ» անձնաւորութիւնը բացատրում է „Рус. Сл.“-ի Թղթակցին, Թէ ոչ մի կառավարութիւն չի Թոյլ տալ, որ իր կողքին, մանաւանդ իրեն թշնամի մի ուրիշ կառավարութիւն փորձէ ծնել. «Բայց հենց այս բանին են ձգտում միութիւններում բոյն դրած ձախակողմեան շրջանները, որոնց քանակն է կոչ անել մասսաների քաղաքականապէս կազմակերպւելուն. և վերջապէս, միութիւնների կառավարիչները չափազանց անխնամ են եղել գործադրելիս իրենց պաշտօնեաներին զինւորական ծառայութիւնից ազատելու համար միջնորդութիւն յարուցանելու իրաւունքը. Անուշադիր են վերաբերւում և զանազան մթերքների գների որոշելու մէջ...

Եւ այսպէս շարունակում է կառավարական տեսակէտի «մեղադրական ակտը» հասարակական կազմակերպութիւնների դէմ. Բայց չէ որ, հարցնում է Թերթը, պետական կոնտրոլի ներկայացուցիչներ կան այդ միութիւնների մէջ. չէ որ ամբողջ միլիարդներ են ծախսւում պատերազմի համար, և ոչ մի մինիստրութիւն տակաւին մանրամասն հաշիւ չներկայացրեց, որովհետև նախ՝ առաջ է տարւում կենդանի գործը, և յետոյ է միայն, որ մանրամասն հաշւետւութիւն է լինում կանցելեարական բոլոր պահանջների համաձայն. Ցանկալի էր, որ միևնոյն տրամաբանութիւնն ու միևնոյն չափանիշը գործադրւէին Թէ հասարակական կազմակերպութիւնների և Թէ մինիստրութիւնների գործունէութեան նկատմամբ.

Յետոյ, հենց որ գոհ չես լինում տիրող կարգերի մի երևոյթից, հենց որ մի փոփոխութիւն ես պահանջում, «յեղափոխական» ես նկատւում. Ամբողջ գործն աչքաբաց է. Երկու տարւայ ընթացքում ոչ մի դատական մեղադրանք չեղաւ «Կառավարական տեսակէտի մեղադրանքները ճիշտ նոյնն են, ինչ որ պարունակւում է աջակողմեանների հռչակաւոր «записка»-ն. Ցաւալի է, որ յուշարարի ձայնն այդքան բարձր է հնչում»։

Եւ կառավարութիւնը փոխանակ ըստ արժանւոյն օգտւելու հասարակական այդ գեղեցիկ շարժումից, հին կասկածներն է յարուցանում—կասկածներ, որոնք պէտք է չքանային բանակին օգնող այս կազմակերպութիւնների գործունէութեամբ»։

ԳԻՏՈՒԹ. ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹ.

ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԵՒ ՎԱՆԻ ՎԻԼԱՅԷԹՆԵՐՈՒՄ

(Դասախօսութիւն Արշակ Սաֆրաստեանի)

Զօրեքշաբթի, յուլիսի 5-ին Թիֆլիսի Արհեստաւորաց ակումբում Թիւրքահայ Ուսուցչական Միութեան նախաձեռնութեամբ՝ պ. Ա. Սաֆրաստեանը կարդաց մի դասախօսութիւն իր անգլիացի ընկերների հետ վերջին անգամ կատարած ուղևորութիւնից ստացւած տպաւորութիւնների և խոհերի մասին։

Պատերազմական արհաւիրքները, ասաց դասախօսը, սկսւում են Սարիղամիշից. Այնտեղ քաղաքացիներ չկան. ուր էլ գնաս՝ զինւորներ են. այնտեղից Կարաուրգան տանող ճանապարհները ծածկւած են ծնկաչափ ցեխով. Սահմանագլխում գտնւած Թիւրքական Քեօփրիքէոյ գիւղում այլ ևս չկան Թիւրք մաքսատուն և այլ ծոյլ ու ապիկար պաշտօնեաները, որոնք պատերազմից առաջ հայրենիք վերադարձող հայերի հոգին հանում էին, անզգայ ձևականութիւններով.

Այդ մաքսատունը այժմ Քաղաքների Միութեան հիւրանոցն է, ուր մարդավայել հիւրընկալութիւն են գտնում ճամբորդները.

Այնտեղից Քեօփրիքէօյ տանող ճանապարհին, դաշտերում Թափթփւած են Թէ մարդկանց և Թէ անասունների դիակներ.

Շատ ժայռեր ու լեռնալանջեր ճեղքւած և երկաթուղու ուղեգիծը գցած է արդէն Արաքսի երկու ափերին էլ.

Երզրում մտնելիս, ամենից աչքի ընկնող երևոյթն հայերի այնտեղից իսպառ բացակայելն է, մինչդեռ բնակութիւն ունեն քիւրդերը, Թիւրքերը և այլն. Հայկական շուկան և հայերի տները, որ առաջ փարթամ վիճակի մէջ էին, այժմ աւերակ են դարձել բառիս իսկական իմաստով, իսկ Թիւրքերի ձեռքից ազատւած այդ շրջանի կանայք, այնպիսի սոսկալի բաներ են պատմում իրենց կրած տանջանքներից, որ ոչ լսւած է և ոչ էլ գրւած և որը գրելով չի կարելի արտայայտել.

Նոյն. և էլ աւելի աւերակ պատկեր են ներկայացնում Վանի ճանապարհին ընկած գիւղերը. Թէև Վանը ընդհանուր առմամբ ամայացած և աւերակ քաղաքի տպաւորութիւն է գործում, բայց Երզրումին հակառակ այստեղ ոչ մի Թիւրք չկայ. չկան նաև ապրիլեան կռիւներին մասնակցող բնիկները. Ի բաց առեալ մի քանիսի, բոլոր երկյարկանի տները, եկեղեցիներն ու վարժարանները հրդեհւած են. Հայ 7,000 բնակչութիւն, որի Թիւն օրէօրէ աւելանում է ներգաղթի շնորհիւ. Քաղաքի կառավարութիւնն ունի դատարան և նահանգապետ իր պաշտօնեաներով. Հայ երիտասարդներից կազմւած միլիցիան ու կազակներն են քաղաքի պաշտպանութիւնը վարում. Նահանգապետ Տերմենը լաւ վերաբերմունք է ցոյց տալիս դէպի հայերն ու վերաշինութեան գործը. Նա զանգատւում էր, որ չէ շրջապատւած այնպիսի հայ գործիչներով, որ գործի մէջ իրենց անձնական շահը չփնտրեն, հասարակականը անձնականից վեր դասեն. Նա ասում է՝ «Եթէ ինձ հետ լինեն միայն վերաշինութեամբ շահախնդրւած հայ մտաւորականներ, յօգուտ Վանի զարգացման, կուլտուրականացման շատ բան կարելի է անել». Նա մտադիր է նոյն իսկ էլեկտրական երկաթուղի անցկացնել, բայց յոյս չունի իրեն հետ աշխատողների աջակցութեան վրայ.

Ինչպէս յայտնի է, Վանի վերաշինութեամբ զբաղւած են Հայաստանի Վերաշինութեան Յանձնաժողովը, Նպաստամատոյց և Հայոց Գիւղատնտեսական ընկերութիւնները. առաջին երկուսը Թէև ծրագրով միացած են, բայց գործով ոչ. Գործում է նաև ամերիկեան յանձնախումբը լիազօրութեամբ պ. Դրէյսիի, որի գործունէութեան համեմատ հայերն աւելի դանդաղ են գործում, շնորհիւ այն բանի, որ պ. Դրէյսը լիազօրութիւն ունի պահանջն անմիջապէս բաւարարելու, մինչդեռ հայերի լիազօրները, օր. անասուն, սերմացու եայլն գնելու համար, պէտք է դիմեն Թիֆլիս, յետոյ ասենք, Ջոյի լիազօրին և այսպիսի դանդաղեցնող ձևականութիւնների հետեւանքով օգնութիւնն ուշանում է և նպատակին չէ ծառայում. Մի բացառիկ օրինակ. յունւարին գնած գիւղատնտեսական գործիքները ապրիլին հազիւ են հասել Իգդիր, որտեղից Վան հասան միայն յունիսի կէսին, որի հետեւանքով էլ կանոնաւոր ցանքս չեղաւ.

Պետական նպաստը և աշխատաւոր գիւղացիների հետզհետէ վերադարձը հիմք են ծառայում պնդելու, որ ժողովրդի, գիւղացիութեան քանդւած անտեսութեան վերականգման միջոցներն առատ են և գոհացուցիչ, միայն տիրող կուսակցական անհամերաշխութիւնն է, որ սպառնում է գործը դանդաղեցնել, նոյնիսկ վիժեցնել. Եթէ իրոք երկրում վերջանան փթախտի բնոյթ ստացած կուսակցական վէճերը, վերաշինութեան գործը կընթանայ նաև հսկայական քայլերով և բնակչութիւնը կազատւի սովի վտանգից.

Ճանապարհին պատահեցին մեծ Թւով գաղթականներ, որոնք փոշու մէջ կորած և կիզիչ արևի տակ ուրախութեամբ վերադառնում էին իրենց աւերակ օջախները վերաշինելու. Նրանք իրենց հետ տանում էին՝ եզ, կով, գոմէշ, ձի, այծ, ոչխար, ու և հաւ. Տղամարդկանցից շատերը իրենց յոգնած անասունները շալակել, իսկ գառներին բաղցկներն առել՝ տանում էին, իսկ փոքրիկ գեղջկուհիները հաւերն ու վառեկներն էին շալակած տանում.

Անգլիացիները այս պատկերը տեսնելով, զարմացան նրանց կենսունակութեան վրայ և մի քանի անգամ կրկնեցին՝ Իմ անգլիացի ընկերները ի մօտոյ ծանօթանալով մեր փախստականների և նրանց գործով զբաղւող ինտելիգենտների հետ, նկատեցին, որ այս արիւնաքամ և կենսունակ ժողովրդին մի մխիթարական խօսք տւող չկայ, մի բան՝ որ այս պարագաներին շատ է անհրաժեշտ.

Դասախօսը անդրադառնալով երկրի վերաշինութեան գործի կանոնաւորութեանը, ասաց, որ միակ արմատական միջոցը աշխատանքի բաժանման մէջն է. Պէտք է գումարների կենտրոնացում և գործելակերպի համակարգութիւն. Բացի այս, ղեկավարների և գործող պաշտօնեաների ընտրութիւնը պէտք է անել ոչ Թէ ըստ կուսակցական համբաւի, այլ ըստ նրա ընդունակութեան.

Դառնալով բարոյական և հոգեկան վերաշինութեան խնդրին՝ դասախօսը յոյս յայտնեց, որ այս գործում մեծ ծառայութիւն կարող է մատուցել հայ ուսուցչութիւնը, որն հոգեպէս աւելի կապւած է ժողովրդի հետ.

«Կուլուրի հասարակութիւնը» դասախօսութեան բացակայում էր.

Q.

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Рус. Вѣд.»-ին Բուխարեստից հեռագրում են. Հաղորդում են, որ ռումինական կառավարութիւնը ներկայումս վճռական նշանակութիւն ունեցող դիւանագիտական բանակցութիւններ է վարում.

— «Ունիվերսուլ»-ի ասելով, Բրատիանուի կուսակցութեանը պատկանող մի նշանաւոր գործիչ հաւաստացնում է, որ Ռումինիան պատերազմին կը խառնւի աւելի շուտ, քան կարծւում է. Դիւանագիտական բանակցութիւնները վերջանում են. Ռումինիան պատերազմին կը խառնւի աւելի վաղ, քան դաշնակիցները յարձակման կը դիմեն մակեդոնական ճակատում.

— Բուխարեստից հաղորդում են, Թէ այն հանգամանքը, որ Ունգարիայում աճում է սեպարատ հաշտութիւն կնքելու օգտին սկսած շարժումը, աննկարագրելի է առաջ բերել ռումինական քաղաքական շրջաններում, որովհետև եթէ Ունգարիան իսկապէս անջատ հաշտութիւն կնքի, այն ժամանակ միանգամայն և վերջնականապէս ջուրը կ'ընկնի «Մեծ Ռումինիայի» իդէալը. Դաշնակցական կուսակցութիւնների պարագլուխները, խորհրդակցութեան հաւաքւելով, վճռել են, որ Ռումինիայի պատերազմին խառնւելու ժամը հասել է.

— «Ադևերուլ»-ի ասելով ռումինական Թագաւորը հաւաքում է մինիստրներին, Թէ անհրաժեշտ է բարեկամական քաղաքականութիւն պահպանել կենտրոնական պետութիւնների հետ.

— «Berl. Tag»-ի բալկանեան Թղթակիցը գրում է, որ ռումինները առաջւայ պէս յոյս ունեն, որ Աւստրո-Ունգարիան պիտի ջարդւի. Կառավարութիւնը լարւած ուշադրութեամբ հետեւում է Բուքովինայում և Գալիցիայում տեղի ունեցող անցքերին, որպէսզի յարմար րոպէն բաց չթողնի ձեռքից. Սակայն, Թղթակցի ասելով, որոշումը կընդունւի միայն օգոստոսին. Ռումինները աւելի ուզում են կռւել Աւստրո-Ունգարիայի, քան Բուլղարիայի հետ, որովհետև ուզում են գրաւել ռումինական Ունգարիան. Վախենալով Բուլղարիայից, ռումինները կուզէին, որ վերջինների դէմ գործէին ռուսները և միևնոյն ժամանակ դաշնակիցները Սալոնիկի ճակատում յարձակման դիմելով կապէին բուլղարների ձեռքերը.

— Պոլսից հաղորդում են, որ Թիւրքական զօրքերի և բնակչութեան մէջ մայրաքաղաքում և գաւառներում ճարակւում է խոլերան.

— «Կոպենհագեն» լրագրի մէջ մի իրազեկ անձ հաղորդում է, որ ներկայումս Գերմանիայում ամբողջ բնակչութեան 12 տոկոսը գտնւում է զօրքերի մէջ. 7,600,000 հոգի սպանւած է, 1,000,000 մարդ վիրաւորւած է, հիւանդ է և խեղանդամւած, 1,300,000 գերի է ընկած. Բոլոր ճակատների վրայ Թւացել է 5,300,000. այս Թւից 3,000,000 գերմանական զօրքերը օգնում են աւստրիացիներին ռուսական և իտալական ճակատներում և Բալկաններում. Գրաւած շրջաններում գտնւում է 1,000,000 մարդ, իսկ Թւացածները պահպանում են քաղաքները, գերիներին, կամուրջները և այլն.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մոսկւա, 2 յուլիսի

Մեծարգոյ պ. խմբագիր, բարեհաճեցէք, խնդրում եմ, տպագրել ձեր պատւական Թերթի մէջ հետևեալը.

Մեր մէջ հարկաւոր չափով ընդունւած չէ գրի անցնել ժամանակակիցների յիշողութիւնները, հանդիպումները, նամակները, տպաւորութիւնները և այլն, որոնք վերաբերում են մեր Թէ մեռած և Թէ կենդանի նշանաւոր գրական, հասարակական, գեղարւեստական, եկեղեցական և այլ գործիչներին. Դրա համար էլ բազմաթիւ արժէքաւոր նիւթեր մնում են անյայտութեան մէջ ու յաճախ ոչնչանում. Մինչև այժմ մենք չունինք մեր մի շարք գործիչների կենսագրութիւնները, մինչդեռ ուրիշ ազգերի մէջ այդ բանին նւիրւում են մեծ սիրով ու եռանդով. Համարձակ կարելի է ասել, որ գրականութեան այդ ճիւղը իսպառ մոռացւած է մեզանում, եթէ չհաշւենք լոյս տեսած հատ ու կենտ կենսագրականները, որոնք իրենց արժանիքների հետ ունին նաև մի շարք խոշոր պակասութիւններ.

Ստ. Նազարեանց, Գր. Արծրունի, Գ. Սունդուկեանց, Ա. Ծովհաննիսեան, Րաֆֆի, Սերենց, Պռօշեան, Աղայեան, Շահ-Ազիզ, Ջանշեան, Ներսէս Վարժապետեան, Խրիմեան, Սեդրակեան և այլն,—մինչև այժմ հրապարակի վրայ չեն երևացել իրենց մերձաւորների ու ժամանակակիցների վկայութիւններով. Մինչդեռ ժամանակ է, որ այդ բացը լրացւի. Չեխովը ընդամենը 12 տարի է, որ մեռել է, սակայն միմիայն նրա նամակները մի քանի հաստափոր հատորներով արդէն տպագրւած են ու ընթերցողներին յանձնւած. Մոպասանը, Դիկկէնսը, Հիւգօն և այլն, բազմահատոր կենսագրականների ու քննութիւնների նիւթ են դարձած և մինչև այսօր էլ նիւթ են ծառայում.

Մենք ունեցել ենք և ունենք մի շարք արգասաւոր գործիչներ, որոնց մասին ժամանակակիցները շատ բան կարող են պատմել մեզ. Այդ նիւթերն, անշուշտ, կըպարզաբանեն մեր գործիչների կեանքի ու գործունէութեան ցայժմ մեզ համար անյայտ մնացած շատ գծեր ու շարիքներ.

Ես ձեռնարկել եմ հրատարակելու տարեկան 1 կամ 2 պատկերազարդ ժողովածու «Հայ մաքի զարգացման անցեալից» վերնագրով, որտեղ պիտի տպագրւին այն ամեն փոքր ի շատէ արժէքաւոր յիշողութիւնները, նամակներն ու այլ դոկումենտները, որոնք կարող կը լինեն ծառայել յիշածս նպատակին, այն է՝ լուսաբանել մեր գործիչների կեանքն ու գործունէութեան որոշ շրջանները. Իւրաքանչիւր ժողովածու բաղկացած կը լինի 350—500 էջերից. Բաժանորդագրութիւն չենք բացում, այլ ժողովածուն լոյս տեսնելուց յետոյ կը յայտարարւի Թերթերում ու ծախսւ կը հանւի.

Դիմում եմ բոլոր մեր գրողներին, հասարակական գործիչներին, հոգևորականներին և մասնաւոր անձանց, խոնարհաբար խնդրելով ուղարկել ինձ նիւթեր ծրագրած ժողովածուի համար. Այդ նիւթերը պահանջւած դէպքում շնորհակալութեամբ կը վերադարձւին տէրերին. Ցանկալի է ստանալ. 1) յիշողութիւններ, 2) հանդիպումներ, 3) նամակներ, 4) անձնական տպաւորութիւններ, 5) պատկերներ և նկարներ. Նիւթեր ուղարկողները պէտք է յայտնեն նաև իրենց պայմանները. Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալու համար խնդրւում եմ դիմել ինձ.

Յուսով եմ, ձեռնարկութիւնս կը գրաւի պատշաճ ուշադրութիւն և ես հնարաւորութիւն կունենամ մօտիկ ապագայում հրատարակելու ժողովածուի առաջին հատորը.

Հասցէս. Москва, Маросейка, Козьмо-Даміановскій пер., д. Егоро[ва] кв. 22, Николаю Степановичу М[...] дашюръ.

Ն. Միւրդա[...]

Խմբագիր՝ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՈՍԿԱԼԻ ՏԱՆՋԱՆՔՆԵՐԻՑ ՅԵՏՈ[Յ] ԻՆՉՊԷՍ ԵՆ ՄԵՌՆՈՒՄ ՋՂԱՅԻ[Ն] ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԸ

Ջղային հիւանդները մեռնում [են] սրտի Թուլութիւնից, ողնաշարի [...] դեղի բորբոքումից, ուղեղի փափկ[ա]նալուց, մասամբ խելագար դրութ[եան] մէջ կամ ինքնասպանութեամբ յ[...] ապրեցողութեան հետևանքներից, [...] կոնոլիզմից, որը ոչ այլ ինչ է, [ե]թէ ոչ մի ձգտում հիւանդի կողմից գին[ով] խեղդելու հիւանդութեան երևան[...] Ջղային հիւանդութիւնների նշա[ն]ները ի միջի այլոց հետևեալներն [են]. դիւրագրգռութիւն, վատ տրամադր[ու]թիւն, վերջաւորութիւնների դող[...], սրտի Թրթռոց, գլխի պտո[յտ], անքնութիւն, վերջաւորութիւնն[երի] ընդարմացում կամ կաշւի որոշ մ[ա]սերի անզգայութիւն, կաշւի սուր [...] զգայութիւն, կոկորդի, ձեռների և [...] գերի ցաւեր, կրծքի ճնշում, յիշող[ու]թեան Թուլութիւն, ականջների [...] մուլ, տարօրինակ ցանկութիւններ [և] այլն. Աւելի ծանր դէպքերում պատա[...] հում են մտաւոր կեանքի խ[անգա]րումներ. Ջղային հիւանդութիւնն[երը] գլխի և ողնաշարի ուղեղային հիւան[դ]ութիւններ են. Անչափ աշխատանք[ի], վշտի, հոգսի, վախի կամ ընդհանր[ա]պէս առողջապահութեան կանոնների խանգարելու պատճառով ջղային սիս[տե]մը Թուլանում է. Յաճախ այ[ս] Թուլութիւնը ժառանգական բնոյթ [է] կրում. Ուժասպառութեան այդ դրու[...] Թիւնները պէտք է վերացնել սիստե[մա]տիկ կերպով ամրացնելով ջղայի[ն] սիստեմը, մատակարարելով օրգանի[զ]մին այն սննդարար նիւթը, որը ան[...] հրաժեշտ կը համարւի ջղերի համար.

Իսկ դա ֆոսֆորն է, որ տարիներ[ի] ընթացքում աստիճանաբար պակա[...] սում է մեզանից, ուրեմն հարկաւոր [է] այդ պակասը լրացնել.

Պարիզի յայտնի բժիշկ Դիլեին եր[...] կար աշխատանքներից և փորձեր[ից] յետոյ աջողել է պատրաստել մի[...] դեղը, որը պարունակում է իր մէ[ջ] մեծ քանակութեամբ ֆոսֆոր. Ա[յդ] դեղը կոչւում է Սոսմոլո, որը վե[...] կանգնում է կորցրած երիտասարդութիւնը, առողջութիւնը և ընդհանու[ր] ջղայնութիւնը և Թուլութիւնը. Ա[...] տասահմանի և Ռուսաստանի յայտն[ի] պրոֆեսորները, բժիշկները և հիւանդ[...] ները տալիս են իրենց գովասանքը [և] շնորհակալութիւնը, և այժմ զանազ[ան] սանատորիաներում և հիւանդանոցն[եր]ում բժշկում են հիւանդներին Պարի[զի] յայտնի բժիշկ Դիլեի հանճարեղ գ[ի]ւտ Սոսմոլոլով... Ահա ինչ են գրո[ւմ] Սոսմոլոլի բժշկութեան մասին բ[ժ]իշկները.

Իմ պրակտիկայի միջոցին «Սո[...] մոլոլով» բժշկումն անխտիր բոլ[որ] դէպքերում տալիս է փայլուն արդիւ[նք]. Ամենադժւար քայքայումների Սո[...] մոլոլի օգնութեամբ կլինիկական բ[...] ժշկական կատարած մեր դէպքեր[ը] տասնեակներից աւելի են, չհաշւելո[վ] հիւանդանոց այցելող հիւանդներին.

Մեր դիտողութիւններով միշտ պատ[...] րաստ ենք Ձեզ ծառայելու.

«Ջղային ու Ներքին հիւանդութիւն[...] ների կլինիկա» Բժ. Ժակ Լերու Սին[...]

Իսկական Սոսմոլոլը պատրաստւում է Ֆրանսիայում (Պարիզում), ամեն մ[ի] արկղը ունի գործարանի դրոշմ[ը] Institut „D-r Calvet Paris“. մի տուփ[ը] բաւական է, որ դուք զգաք Ձեր հրա[...] շալի զօրեղութիւնը եւ դուք կը ստա[...] նաք ձեր ուզած եռանդը եւ առողջութիւնը. դեղերի հետ ուղարկւում [է] բոլոր եւրոպական և Ռուսաստան[ի] պրոֆեսորների, բժիշկների, հիւանդ[...] ների գովասանքները և շնորհակալա[...] կան նամակները.

Պատւէրները, փողը և նամակներ[ը] ուղարկել 1) Тифлисское отдѣлен[іе] Института доктора Кальве, Тиф[лисъ] Эриванск. площ., Пушкинская 3[...] верхній этажъ, отд. 9/1 (Խնդրե[մ] հասցէն գրել լրիւ, ինչպէս որ տպւե[լ] գրւած է). Մէկ տուփն արժէ 7 ռուբ. ճանապարհածախսով և վերադիր[ով] վճարով 50 կոպ. աւելի արժէ. Ով ուղար[կ]ի 7 ռ. փողը առաջուց լիովին, ճանապարհածախս չի վճարում. Իսկ [...] տուփն արժէ 25 ռուբ.

Վերադիր վճարով ուղարկւում [է] միայն 2 ռ. 50 կ. կանխավճար ստա[...] նալուց յետոյ.

886 0—3

Խմբագրւում է

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ

„ՇՈՂԵՐ“

Տարեգիրք՝ գրական-գեղարւեստական, գիտական, հասարակական-տնտեսական և «Ուսանողական կեանք» բաժիններով. Նիւթեր ընդունւում են ուսանողներից և ոչ-ուսանողներից. վերջիններից միմիայն ուսանողական կեանքին վերաբերեալ Նիւթեր ուղարկել (պատւիրած) հետևեալ հասցէով Петроградъ, 53-ье почтовое отдѣленіе. П. Карахапяну.

893 2—2

Հրատարակութիւն «Հորիզոն» Ընկ.

Дозв. воен. ценз.

Типографія „МАМУЛЪ“, Лорисъ-Меликовская ул. № 22.

digitised by A.R.A.R.@